

Adoptiovanhempien kokemukset perheidensä tuen tarpeista
ja lastensuojelun asiakkuudesta

Inka Tuominen
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
Kesäkuu 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkistettu Turnitin Originality Check -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalitieteiden laitos

TUOMINEN, INKA: Adoptiovanhempien kokemukset perheidensä tuen tarpeista ja lastensuojelun asiakkuudesta
Pro gradu -tutkielma, 67 s. 4 liites.
Sosiaalityö
Kesäkuu 2021

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen adoptiovanhempien kokemuksia heidän perheidensä tuen tarpeista ja niihin vastaamisesta ennen lapsen lastensuojelun asiakkuutta ja sen aikana. Lisäksi tutkin, miten adoptiolasten lastensuojelun asiakkuudet ovat alkaneet. Tutkielmani on laadullinen ja aineisto on kerätty haastattelemalla kymmentä adoptiovanhempaa, joiden kansainvälisesti adoptoitu lapsi on ollut lastensuojelun asiakkaana adoption vahvistamisen jälkeen. Lapsista kahdeksan oli huostaanotettu ja kahdella lapsista oli lastensuojelun avohuollon asiakkuus. Analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tutkimukseni havainnollistaa, että adoptiovanhemmat hakevat itse aktiivisesti apua lapsilleen ja perheilleen, mutta siitä huolimatta heidän on vaikea saada oikeanlaista tukea varhaisessa vaiheessa. Lastensuojelun asiakkuudet alkoivat lapsilla murrosiän kynnyksellä ja asiakkuutta edelsi tavallisesti nuoren koulupoissaolot, aggressiivinen käytös, varastelu ja päihteiden käyttö. Lastensuojelun asiakkuus alkoi monen lapsen kohdalla kiireellisellä sijoituksella vanhemman pyynnöstä ja asiakkuudet etenivät nopeasti huostaanottoon. Tutkimustulosten perusteella adoptiovanhemmat eivät kokeneet lastensuojelun avohuollon tukitoimien vastaavan lasten tuen tarpeisiin. Vanhemmat olisivat toivoneet lapsilleen terapeutisempaa tukea ja hoitoa. Tulokset osoittavat, ettei lasten ja nuorten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla ole riittävästi tietoa ja ymmärrystä adoptiolasten erityistarpeista. Adoptiolasten kanssa työskentelevät työntekijät tarvitsivat lisää tietoa ja koulutusta siitä, mikä merkitys varhaisen vuorovaikutuksen puuttumisella ja kiintymyssuhteiden katkoksilla on lapselle koko hänen elämänsä ajan. Myös lastensuojelun tukitoimet kaipaavat uudistusta, jotta ne vastaisivat paremmin laajemman asiakasryhmän tarpeisiin.

Asiasanat: adoptio, adoptiolapset, adoptiovanhemmat, lastensuojelu

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	ADOPTIO SUOMESSA	3
2.1	ADOPTIONEUVONTA	6
2.2	ADOPTIOLASTEN ERITYISTARPEET.....	8
2.3	AIEMPI TUTKIMUS.....	11
3	ADOPTIO JA LASTENSUOJELU	17
4	TUTKIMUSASETELMA	23
4.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄN JA KYSYMYSTEN MÄÄRITTELY	23
4.2	AINEISTON KUVAUS JA KERUU	23
4.3	ANALYYSIMENETELMÄ.....	26
4.4	TUTKIMUSETIIKKA	28
5	ENNEN LASTENSUOJELUN ASIAKKUUTTA	29
6	LASTENSUOJELUN ASIAKKUUDEN ALKAMINEN.....	38
6.1	LASTENSUOJELUILMOITUS	38
6.2	KIIREELLINEN SIJOITUS ENSIMMÄISENÄ INTERVENTIONA	41
7	KOKEMUKSET LASTENSUOJELUN ASIAKKUUDESTA.....	44
7.1	LASTENSUOJELUPROSESSIN EPÄSELKEYS	44
7.2	TYÖNTEKIJÖIDEN ADOPTIOYMMÄRRYS.....	46
7.3	LASTENSUOJELUN TUKIMUODOT.....	48
7.4	YHTEISTYÖ.....	53
8	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	56
	LÄHTEET.....	62
	LIITTEET.....	68
	LIITE 1 HAASTATTELUPYYNTÖ	68
	LIITE 2 SUOSTUMUSLOMAKE	69
	LIITE 3 HAASTATTELURUNKO	70

1 JOHDANTO

Adoptio on lastensuojelua itsessään, sillä sen tavoite on turvata pysyvä perhe, turvallinen koti ja tasapainoinen kehitys lapselle, joka ei voi kasvaa syntymäperheessään. Lapsen edun toteutuminen on adoption ensisijainen tavoite ja Haagin sopimuksen mukaa lapselle pitää löytää koti ensisijaisesti omasta kotimaastaan. Lapsi voidaan luovuttaa kansainväliseen adoptioon vasta, kun on selvitetty subsidiariteettiperiaatteen mukaisesti, että lapselle ei löydy sopivaa kotia kotimaasta. (Vuori 2015.) Adoption lähtökohtana on aina oltava lapsen tarve saada perhe ja koti, ei aikuisen tarve saada lapsi (Peltonen & Timonen 2013, 13). Adoptoitujen lasten taustat ovat yksilöllisiä ja vaihtelevat, mutta yhteistä adoptiolapsille on lastensuojelun asiakkuus ennen adoptiota. Kansainvälisesti adoptoidut lapset päätyvät Suomeen syntymämaidensa lastensuojelujärjestelmien kautta. Kotimaan adoptoidut päätyvät adoptioon usein vastasyntyneenä, jolloin lastensuojelun asiakkuus voi olla hyvin lyhyt, vain vanhemman harkinta-ajan mittaisen sijoituksen pituinen. (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013, 65.) Lisäksi adoptoiduille yhteistä on kokemukset katkenneista ihmissuhteista, sillä adoptiolapsi on kokenut vähintään yhden, mutta tavallisesti useita kiintymyssuhdekatkoksia (Adoptioperheet ry, 2011).

Tämän tutkielman aiheena on adoptiolasten lastensuojelun asiakkuudet, jotka syntyvät adoption vahvistamisen jälkeen. Adoptiolasten lastensuojelun asiakkuuksia on tutkittu Suomessa hyvin vähän, eikä tilastoja adoptiolasten lastensuojelunasiakkuuksien määrästä ole. Adoptiota ja adoptiolasten erityistarpeita on tutkittu jonkin verran Suomessa, mutta pitkälti vain kansainvälisesti adoptoitujen kiintymyssuhdehäiriöiden (Raaska 2015) ja terveyden näkökulmasta (Lapinleimu ym. 2015). Lastensuojelun näkökulmasta tutkimusta on hyvin vähän ja tutkimus rajoittuu lähinnä pro gradu -tutkielmiin. Mika Lindén on tutkinut pro gradussaan adoptioperheiden haasteita ja viranomaisten tarjoamaa apua haasteisiin (Lindén 2017) ja Meri Lehtovaara on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan adoptiolasten lastensuojelun asiakkuuksiin johtaneita psykososiaalisia tekijöitä (Lehtovaara 2014). Adoptioperheet ry on julkaissut Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana -oppaan, johon on koottu ammattilaisten kirjoituksia, sekä adoptiovanhempien ja adoptoitujen aikuisten omakohtaisia

kokemuksia lastensuojelun asiakkuuksista. Itse kiinnostuin aiheesta sosiaalityön opiskelijoille suunnatulla valtakunnallisella Adoptio ja sosiaalityö -kurssilla.

Tutkielmaa varten haastattelin kymmentä adoptiovanhempaa, joilla on kansainvälisesti adoptoitu lapsi, jonka lastensuojelun asiakkuus on alkanut adoption vahvistamisen jälkeen. En rajannut adoptioita tarkoituksella kansainvälisiin adoptioihin, vaan haastateltaviksi ilmoittautui ainoastaan kansainvälisesti adoptoitujen lasten vanhempia. Kymmenestä lapsesta kahdeksan oli huostaanotettu ja kahdella oli lastensuojelun avohuollon asiakkuus.

Keräämässäni aineistossa lastensuojelun asiakkuudet alkoivat kaikkien lasten kohdalla vasta monen vuoden jälkeen adoptoinnista ja siksi olin myös kiinnostunut siitä, miten mahdolliset tuen tarpeet ovat näkyneet ennen lastensuojelun asiakkuutta sekä siitä, mitä tukimuotoja ja palveluita lapset perheineen ovat saaneen ennen lastensuojelun tukitoimia. Lisäksi haluan tuottaa tietoa siitä, miten adoptiolapset päätyvät lastensuojelun asiakkuuteen, sekä miten adoptiovanhempien näkemyksen mukaan lasten tuentarpeisiin vastataan lastensuojelussa. Tällä tutkielmalla toivon lisääväni sekä lastensuojelun työntekijöiden että muiden adoptiolasten kanssa työskentelevien ammattilaisten tietoisuutta adoptiosta ja adoptiolasten erityistarpeista.

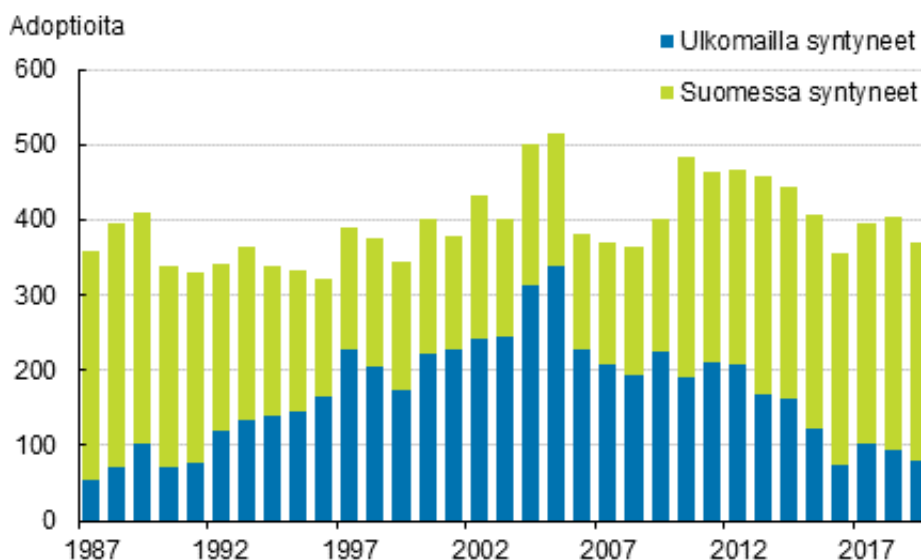
2 ADOPTIO SUOMESSA

Laki lapseksi ottamisesta säädettiin ensimmäisen kerran Suomessa vuonna 1925. Lakia kutsutaan ottolapsilaksi ja laki perustui lastensuojelulliselle tarpeelle, sillä Suomessa oli paljon orpolapsia. Vuonna 1925 säädetyssä laissa adoptio tarkoitti niin kutsuttua heikkoa adoptiota, jossa lapsen siteet biologisiin vanhempiin eivät katkenneet täysin, vaan lapsi esimerkiksi peri biologiset vanhempansa. Lapseksi ottamisen myötä ottolapsella oli perintöoikeus myös ottovanhempiinsa. (Laki ottolapsista 1925/208 § 7.) Adoptioiminen yleistyi 1930-luvulla ja Koteja kodittomille lapsille -yhdistys (nykyinen Pelastakaa lapset ry) sijoitti vuosittain 20–50 lasta adoptioperheisiin. Talvisodan jälkeen uusia adoptioperheitä olisi ollut tarjolla enemmän kuin adoptiolapsia. Osa Tanskasta ja Ruotsista palanneista sotalapsista tarvitsi adoptioperheitä, mutta valtaosa perhettä tarvitsevista lapsista oli avioliiton ulkopuolella syntyneitä. Kaikkein pienimmille lapsille oli vaikeaa löytää adoptiovanhempia, koska pienen vauvan kehityksestä ja terveydestä ei voitu antaa arvioita ja maaseudun töiden ohella pientä vauvaa oli hankala hoitaa. Lapsia adoptoitiin 1970-luvulla vuosittain useita satoja, myös sairaita ja vammaisia lapsia. Suomalaislapsia on kuitenkin adoptoitu ulkomaille enemmän, mitä lapsia on adoptoitu Suomeen. Toisen maailmansodan aikana Suomesta lähetettiin lapsia Ruotsiin sekä Norjaan, ja lapsista 13 000 adoptoitiin tai jäi muuten pysyvästi näihin maihin. Vielä 1970-luvun alussa lapsia adoptoitiin Suomesta ulkomaille, lähinnä Ruotsiin ja Tanskaan. YK:n teettämän kyselyn mukaan vuonna 1971 Suomi luovutti kolmanneksi eniten lapsia ulkomaille adoptioon. Suomea enemmän kansainväliseen adoptioon lapsia luovutti vain Etelä-Korea ja Etelä-Vietnam. Vähitellen 1970-luvulla suomalaisten adoptiolasten määrä alkoi vähentyä uuden aborttilain ja yksinhuoltajien aseman parannuttua. (Adoptioerheet ry, 2004.)

Suomeen alettiin adoptoida lapsia ulkomailta vähitellen 1970-luvulla, jolloin Suomeen tuli 60 adoptiolasta. Alkuun lapsia adoptoitiin eniten Intiasta, Etiopiasta ja Kolumbiasta. Kaikista Suomeen adoptoiduista lapsista suurin osa on syntynyt Venäjällä. Venäjältä lapsia on ollut mahdollista adoptoida vuodesta 1992. (Ruohio 2012, 3.) Mahdollisuus adoptoida lapsia Venäjältä Suomeen päättyi kuitenkin vuonna 2015, Suomessa hyväksytyyn uuden avioliittolain myötä (Pelastakaa lapset 2015). Venäjän jälkeen

toiseksi eniten lapsia on adoptoitu Kiinasta, mutta Kiina kiristi adoptiopoliittikkaa vuonna 2005 ja on sen jälkeen pyrkinyt sijoittamaan lapset ennemmin maansisäiseen adoptioon (Ruohio 2016, 19). Tällä hetkellä kansainvälisen adoption palvelunantajat Interpedia ja Pelastakaa lapset ry eivät ota vastaan uusia hakemuksia Kiinaan (Interpedia 2021; Pelastakaa lapset ry 2021).

Kansainvälisen adoption kautta Suomeen tulevien lasten määrä on vähenemässä. Syinä ovat yhteiskunnalliset muutokset lasten kotimaissa, muun muassa lastensuojelujärjestelmien kehittyminen, tiukentuneet adoptioehdot ja kehittyvien maiden keskiluokan kiinnostus kotimaan adoptioita kohtaan. Sen lisäksi, että lapsia luovutetaan kansainväliseen adoptioon vähemmän, myös adoptiolupahakemukset adoptiolautakuntaan Suomessa ovat vähentyneet. Syitä tälle ovat todennäköisesti adoptioprosessin pituus, taloudelliset syyt, rasististen ilmiöiden kasvaminen, ikäluokan pieni koko, joka päättyy adoptioneuvontaan pitkien lapsettomuushoitojen jälkeen sekä adoptiolasten taustaan ja terveydentilaan liittyvät riskit. (Vuori 2017.) Vuonna 2019 Suomessa vahvistettiin 370 adoptiota, joista vierasadoptioita oli 127 ja kansainvälisiä adoptioita 79. Ulkomailta adoptoiduista lapsista suurin osa oli syntynyt Etelä-Afrikassa (25 lasta), Thaimaassa (13 lasta) ja Kolumbiassa (10 lasta). (Suomen virallinen tilasto 2019.) Vuonna 2020 koronaviruspandemia hidasti adoptioprosesseja merkittävästi, jonka vuoksi Suomeen saapui ulkomailta adoptoituja lapsia huomattavasti vähemmän (Interpedia 2021; Pelastakaa lapset ry 2021). Alla olevassa kuviossa näkyy miten kansainvälisten ja kotimaan adoptioiden määrät ovat muuttuneet vuosien 1987–2019 välillä. Kansainvälisen adoption huippuvuodet olivat vuonna 2004 ja 2005, jolloin lapsia adoptoitiin paljon erityisesti Kiinasta. (SVT 2005; SVT 2006). Tämän jälkeen kansainvälisten adoptioiden määrä on ollut selkeässä laskussa muutamaa poikkeusvuotta lukuun ottamatta.

KUVIO 1: Adoptiot adoptoidun syntymäpaikan mukaan 1987–2019

Lähde: Suomen virallinen tilasto 2020

Vuonna 1980 adoptiolakiin lisättiin adoptioneuvonta. Adoptioneuvonta nähtiin tärkeänä lapsen edun näkökulmasta. Lisäksi uuteen lakiin sisältyi vahvan adoption käsite, joka tarkoitti adoption juridista purkamattomuutta. (Interpedia 2020.) Vuonna 2008 Suomi allekirjoitti Euroopan neuvoston uudistetun yleissopimuksen lasten adoptiosta (SopS 39/2012), mikä edellytti adoptiota koskevien kansallisten säädösten tarkistamista. Uusin adoptiolaki astui voimaan 1.7.2012. Lakiuudistuksen ensisijainen tavoite oli edistää lasten edun toteutumista adoptiossa. Uuden adoptiolain (93§) mukaan 12 vuotta täyttäneelle adoptiolapselle tai adoptiolapsen kuoltua tämän 12 vuotta täyttäneelle jälkeläiselle ja alaikäisen adoptiolapsen huoltajalle on annettava tieto biologisen vanhemman henkilöllisyydestä, jos se on tiedossa. Adoptiolapsella on myös oikeus saada maksutta tietoja adoptioneuvonnan tai kansainvälisen adoptiopalvelun asiakirjoista, jotka koskevat häntä tai hänen biologisia vanhempiaan. Tiedot voidaan jättää antamatta vain, jos on perusteltua olettaa, että tietojen antaminen aiheuttaa vaaraa lapsen terveydelle tai kehitykselle. Tietoja annettaessa lapselle on tarjottava tarvittava tuki ja ohjaus asian käsittelemiseksi. (Adoptiolaki 2012/22 §93; Peltonen & Timonen 2013, 12–19.) Uuteen adoptiolakiin (58§) on ensimmäistä kertaa säädetty lapsen oikeus pitää yhteyttä aikaisempiin vanhempiin. Tuomioistuin voi vahvistaa lapsen aikaisemman vanhemman ja adoptiovanhemman tekemän sopimuksen lapsen tapaamisista tai muusta yhteydenpidosta syntymävanhemman kanssa. Yhteydenpidon

tulee olla lapsen edun mukaista ja lapsen mielipide tulee ottaa huomioon yhteydenpidosta päätettäessä. (Adoptiolaki 2012/22 §58; Peltonen & Timonen 2013, 20–23.)

2.1 ADOPTIONEUVONTA

Adoptio edellyttää aina lakisääteistä adoptioneuvontaa. Adoptioneuvontaa annetaan vanhemmalle, joka harkitsee lapsen luovuttamista adoptioon, adoptiolapselle ja henkilölle, joka haluaa adoptoida lapsen. Adoptioneuvontaa annetaan myös perheen sisäisissä adoptioissa ja tilanteissa, joissa adoptoitava lapsi on sijoitettu perhehoitoon adoptionhakijoille. Adoptioneuvontaa antaa kotikuntien sosiaalihuollon toimielimet tai adoptiotoimistot, jotka ovat saaneet Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontaviraston luvan harjoittaa adoptioneuvontaa. Mikäli adoptioneuvontaa antaa adoptiotoimisto, hankkii se lausunnon kotikunnan sosiaalihuollosta lapsen ja adoptiohakijoiden olosuhteista. (Sosiaali- ja terveystieteidenministeriö 2013, 28.) Työntekijällä, joka antaa adoptioneuvontaa, on oltava sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (272/2005) 3 §:n mukainen sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus. Lisäksi sosiaalityöntekijän on oltava perehtynyt adoptioasioihin. (Adoptiolaki 2012/22 §22, §23.) Adoptioneuvonnan tehtävä on määriteltä adoptiolaisista; *Adoptioneuvonnan antajan on kaikissa adoptioon liittyvissä kysymyksissä valvottava lapsen etua sekä neuvottava, autettava ja tuettava lasta, lapsen vanhempia, adoptionhakijoita sekä muita henkilöitä, joiden suostumus adoptioon vaaditaan* (Adoptiolaki 2012/22 §24).

Adoptioneuvonta jatkuu koko adoptioprosessin ajan. Adoptionhakijoiden kohdalla adoptioneuvonta alkaa siitä, kun he hakeutuvat adoptioneuvontaan toivoessaan lapsen adoptioimista. Adoptioneuvonnan aikana sosiaalityöntekijä tapaa adoptionhakijoita ja tapaamisilla keskustellaan erilaisista teemoista, kuten omista lapsuuskokemuksista, kasvatuskysymyksistä, menetyksistä, parisuhteesta, vanhemmuudesta ja muista erilaisista lapseen liittyvistä näkökulmista. Lisäksi kartoitetaan muun muassa adoptionhakijoiden motiiveja, taloudellista tilannetta, terveydentilaa ja asumisolaja. Adoptioneuvonnan selvitysvaihe kestää useista kuukausista vuosiin, jonka päätteeksi

sosiaalityöntekijä kirjoittaa adoptionhakijoista kotiselvityksen, jossa arvioidaan adoptionhakijoiden soveltuvuutta adoptioperheeksi. (Adoptioperheet ry 2020.) Kotiselvitys on asiakirja, jossa ilmenee ainakin hakijan henkilöllisyys, syyt, joiden vuoksi hakija aikoo adoptoida lapsen, hakijan tausta, perhesuhteet ja muu sosiaalinen ympäristö, taloudellinen tilanne, sekä hakijan ja hänen perheensä terveydentila. Kotimaisiin ja kansainvälisiin adoptioihin tarvitaan adoptiolautakunnan myöntämä lupa ja adoptiolautakunnan myöntäessä lupaa adoptioon, selvitys on perustana päätöksenteolle. Adoptioluvan myöntämisen jälkeen, adoptionhakijat jäävät odottamaan lasta ja odotus voi kestää useita vuosia. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 40.)

Adoptioneuvonta voidaan keskeyttää, mikäli adoptionhakijoiden katsotaan olevan soveltumattomia adoptiovanhemmiksi (Adoptiolaki 2012/22 §29). Adoptioneuvonnan keskeyttämisestä tulee tehdä kirjallinen päätös niin kuin hallintolaissa (434/2003) säädetään. Syitä keskeyttämiselle ovat esimerkiksi tietyt fyysiset ja psyykkiset sairaudet tai se, että adoptionhakija on syylistynyt vakavaan rikokseen. Adoptioluvan myöntämisen jälkeen adoptioneuvonta voi keskeytyä muun muassa adoptionhakijoiden avioeron, vakavan sairauden tai raskauden vuoksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 35–36.)

Adoptiolakiin on kirjattu periaatteet, joita on mahdollisuuksien mukaan noudatettava sijoittaessa lasta adoptiotarkoituksessa: *1) lapsi sijoitetaan niiden hakijoiden luokse, joilla arvioidaan olevan parhaat edellytykset huolehtia hänen hyvästä hoidostaan ja kasvatuksestaan 2) lapsi sijoitetaan perheeseen, jossa hän saa kaksi adoptiovanhempaa, jollei ole lapsen edun kannalta erittäin painavia syitä sijoittaa häntä yhden vanhemman perheeseen 3) sisarukset sijoitetaan samaan perheeseen, jollei se olosuhteet huomioon ottaen ole lapsen edun vastaista 4) jos perheessä on ennestään lapsia, näiden tulee olla adoptoitavaa lasta vanhempia 5) lapsen vanhempien toivomukset adoptioperheen ominaisuuksista ja olosuhteista otetaan huomioon, jollei niiden huomioon ottaminen ole lapsen edun vastaista.* (Adoptiolaki 2012/22 §27.) Kun adoptiolapsi on päätenyt sopivan adoptioperheen luokse, alkaa adoptioneuvonnassa tuki- ja seurantavaihe. Adoptioneuvonnan antaja tapaa perhettä ja tekee kotikäyntejä. Adoptioneuvonnan tehtävä on seurannan aikana tukea lasta ja perhettä sopeutumisessa sekä

kiintymyssuhteen muodostumisessa. Adoptioeuvonnan antajan on tarjottava mahdollisuus tuen tarpeen kartoitukseen, jossa kartoitetaan lapsen ja perheen yksilölliset tarpeet. Tuen tarpeen kartoitus on hyvä tehdä vasta, kun lapsi on ehtinyt viettää jo jonkin aikaa perheessä, mutta viimeistään noin vuoden kuluttua adoption vahvistamisesta. Adoptioeuvonnan antaja tekee tuen tarpeen kartoituksen kirjallisena ja se liitetään lapsen asiakirjoihin. Adoptioeuvonnan antajan on tarvittaessa ohjattava lapsi ja perhe tuen ja avun piiriin esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluihin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 52–56.)

Kotimaisissa adoptioissa adoptio vahvistetaan tavallisesti vasta jonkin ajan kuluttua lapsen saapumisesta perheeseen. Mikäli adoptioeuvonnan antaja huomaa ennen adoption vahvistamista, ettei lapsen sijoitus ole lapsen edun mukainen kyseiseen perheeseen, täytyy adoptioeuvonnan antajan järjestettävä lapselle uusi sijoitus, tehden yhteistyötä lastensuojeluviranomaisten kanssa. Myös ulkomailta adoptoitu lapsi tulee sijoittaa tarvittaessa uudelleen palvelunantajan ja lastensuojeluviranomaisen kanssa yhteistyössä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 53.)

2.2 ADOPTIOLASTEN ERITYISTARPEET

Kansainvälisten adoptioiden määrät ovat vähentyneet, koska yhä useammalle pienelle ja terveelle lapselle löydetään koti omasta kotimaasta. Se tarkoittaa myös sitä, että ulkomaan adoptioon luovutetut lapset ovat useimmiten jo vanhempia ja erityistarpeisia. Erityistarpeet voivat olla fyysisiä tai psyykkisiä. Adoptiolasten taustat ovat yksilöllisiä, eikä kaikkien lasten taustoista ole tietoa, mutta yhteistä heillä on taustalla oleva vähintään yksi hylkäämisen kokemus. Lisäksi taustalla voi olla muita menetyksiä ja traumaattisia kokemuksia, jotka voivat aiheuttaa adoptiolapsessa oireilua. Kansainvälisesti adoptoidut lapset ovat usein syntyneet köyhissä olosuhteissa, joissa yleisempiä ovat raskauden aikainen aliravitsemus, puutostilat, stressi, äidin hoitamattomat sairaudet, ennenaikainen synnytys, pieni syntymäpaino ja synnytyskomplikaatiot, jotka lisäävät kansainvälisesti adoptoitujen kehityksellisten ja psyykkisten ongelmien riskiä. Monet kansainvälisesti adoptoidut lapset ovat viettäneet ajan ennen adoptiota laitospöydissä olosuhteissa, joissa yksilöllistä hoivaa ei ole

riittävästi saatavilla. Vähävirikkeinen laitostausta hidastaa älyllistä ja kielellistä kehitystä. (Raaska 2015, 102–103.)

Monella adoptoidulla on kehityksellinen traumatausta. Kehityksellinen trauma syntyy, kun lapsuudessa tapahtuu pitkän ajan välillä useita ja toistuvia traumaattisia tapahtumia ja toimintatapoja. Kehityksellisen traumataustan lisäksi adoptoiduilla voi olla yksittäisiä traumoja. (Mäkipää 2018, 10.) Kiintymyssuhdehäiriöiden esiintyvyys väestössä on alle yhden prosentin, mutta korkeampi esiintyvyys on sijoitetuilla ja adoptoiduilla lapsilla, joiden varhainen hoiva on ollut vähäistä ja hoitajien vaihtuvuus suurta. FinAdo-kyselylomaketutkimuksessa adoptoiduista lapsista 58 prosentilla oli havaittavissa jokin kiintymyssuhdehäiriön piirre ja näistä 18 prosentilla piirre oli nähtävissä voimakkaana. Tutkimuksessa kiintymyssuhdehäiriön piirteitä oli enemmän pojilla, vanhempana adoptoiduilla, Itä-Euroopasta adoptoiduilla, kehitysviiveisillä lapsilla sekä niillä lapsilla, joilla oli taustalla monta sijoitusta. Kiintymyssuhdehäiriön piirteet eivät olleet yhteydessä adoptioperheen sosioekonomiseen taustaan tai siihen, että lapsella olisi ollut vain yksi adoptiovanhempi. (Raaska 2015, 107.) Varhaiset kiintymyssuhdemallit vaikuttavat taustalla lapsen kaikkiin myöhempisiin ihmissuhteisiin. Kiintymyssuhdehäiriötä hoidettaessa tärkeintä on, että lapsella on turvallinen ja tunnetasolla saatavilla oleva hoitaja. Adoptiovanhempaa tulee tarvittaessa tukea luomaan ja ylläpitämään kontaktia lapseen, sekä sietämään itsessä herääviä negatiivisia tunteita. Jos lapsen ja vanhemman välisen suhteen avuksi tarvitaan psykoterapiaa, on oltava varovainen, ettei lapsi kiinnity terapeuttiin. (Raaska 2015, 104–105.)

Alkuun lapsi voi olla hyvin sopeutuvainen ja helppohoitoinen, mutta turvallisuuden tunteen kasvaessa, lapsi uskaltaa oireilla enemmän. Lapsi on voinut myös oppia olemaan näyttämättä tunteitaan ulospäin. Esimerkiksi pieni lapsi on saattanut lopettaa itkemisen huomattuaan, ettei itkeminen johda aikuisen apuun vaan enemmän torjumiseen. Adoptiolapsen saapuessa uuteen perheeseen, tavallista voi olla erilaiset syömiseen ja nukkumiseen liittyvät haasteet. Sosiaalisissa tilanteissa haasteita voivat tuottaa eleiden ja tunteiden tunnistaminen. Lapsi voi käyttäytyä aggressiivisesti muita lapsia kohtaan, jotka koetaan uhkana, sillä lapsi on voinut oppia puolustamaan itseään suurissa lastenkotiryhmissä. (Adoptioperheet ry 2010, 12–15.)

Uudessa perheessä adoptiolapsi saattaa taantua aikaisempiin kehitysvaiheisiin. Se on tavallista ja se on lapsen tapa aloittaa alusta ja korvata niitä kokemuksia, joista hän on jäänyt paitsi. Tällaisissa tilanteissa lasta ei tule liikaa kannustaa olemaan vahva ja itsenäinen, eikä tutista tai vaipoista luopuminen kuulu olla ensimmäisinä asioina lapsen kotiutuessa. (Adoptioerheet ry 2010, 16.)

Kansainvälisesti adoptoitu lapsi voi pohtia paljon sitä mihin hän kuuluu ja missä on hänen todellinen kotinsa. Nuoruusiässä, jolloin omaa identiteettiä vahvistetaan, adoptiolapsi saattaa alkaa oireilla yllättäen. Adoptiolapsi ei ole varma, kuuluisiko hänen samaistua biologisiin vai adoptiovanhempiin. Nuori voi ajatella, että hänen tulisi olla biologisille vanhemmilleen lojaali. Toiset nuoret saattavat olla vihaisia biologisille vanhemmilleen, mutta siirtävät vihan adoptiovanhempiin. Nuori voi samaistua piirteeseen, joka muistuttaa biologisesta vanhemmasta tai lähtömaansa kulttuurista. (Sinkkonen & Tervonen-Arnkil 2015, 46–47.) Kansainvälisesti adoptoidun suomalaisuus saatetaan kyseenalaistaa jokapäiväisissä kohtaamisissa. Tyypillistä on, että adoptoidut kohtaavat paljon kyselyjä taustastaan. Adoptoidut voivat kokea taustasta utelun loukkaavana, varsinkin mikäli kyseessä ovat lähes tuntemattomat ihmiset. Adoptoidut saattavat kohdata myös oletuksia liittyen etniseen taustaansa ja siihen yhdistettäviin asioihin esimerkiksi adoptoidun voidaan olettaa olevan hyvä tiettyssä urheilulajissa syntyperänsä vuoksi. (Koskinen 2015, 133–137.)

Adoptoiduilla lapsilla esiintyy useammin ennenaikaista murrosikää kuin muilla lapsilla. Ennenaikaisen murrosiän raja on tytöillä alle kahdeksan vuotta ja pojilla alle yhdeksän vuotta. Murrosiän alkaessa varhain, ei psyykkiselle kehitykselle jää riittävästi aikaa. Mikäli lapsi on varhaislapsuudessa elänyt puutteellisissa ja traumatisoivissa oloissa ja lapsuuden kehitystehtävät ovat kesken, täytyy puberteetin jarrutushoitoja harkita. Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhteet ovat yhteydessä murrosiän kuohuntaan. Murrosiässä nuori voi kerrata menneitä elämänvaiheita, useimmiten erityisesti kiintymyssuhteet tulevat uudelleen käsittelyyn. Toimivat kiintymyssuhteet vaikuttavat oikean aivopuoliskon kehitykseen, joka vaikuttaa tunteiden säätelyyn, psyykkiseen tasapainoon ja toisten ihmisten ymmärtämiseen. Näissä alueissa monella adoptoidulla on haasteita. Murrosiässä nuoren hylkäämiskokemus voi saada elämässä isomman merkityksen ja nuori voi alkaa vihata biologisia vanhempiaan, joka heijastuu muihin

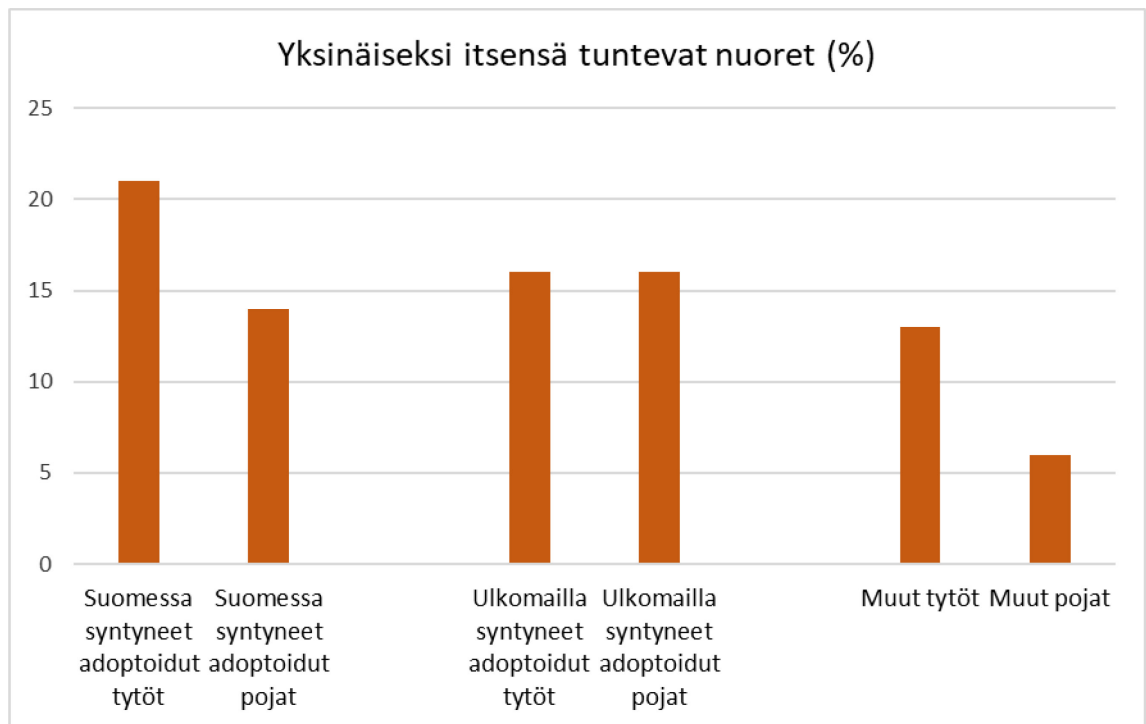
auktoriteetteihin. Vaikeudet auktoriteettien kanssa liittyvät usein murrosikään ja voi olla, että nuoren on vaikea luottaa aikuisiin. Adoptoiduilla voi murrosikään liittyä keskimääräistä enemmän varastamista, valehtelua, vaikeuksia ihmissuhteissa, aggressiivisuutta ja päihteiden käyttöä. (Adoptioiperheet 2018.) Kehitysviivästymät tulevat useimmiten esiin murrosiässä. Jos vanhempien haaveet siitä, mitä lapsesta tulee murentuvat, voi nuori kokea, ettei hän kelpaa sellaisena kuin hän on. Murrosikä voi olla kenelle tahansa nuorelle vaikeaa aikaa, jolloin lapsi tarvitsee vanhemman herkkyyttä ja läsnäoloa. (Wikstedt 2018.)

2.3 AIEMPI TUTKIMUS

Ruotsalainen rekisteritutkimus on kartoittanut vuosina 1963–1973 (Von Borczyskowski, Hjern, Lindblad & Vinnerljung 2006), 1968–1975 (Lindblad, Hjern, & Vinnerljung 2003) 1970–1979 (Hjern, Lindblad & Vinnerljung 2002) ja 1973–1984 (Elmund, Lindblad, Vinnerljung & Hjern 2007) syntyneiden lasten hyvinvointia aikuisena. Rekisteritutkimuksen kohorttiin kuului reilu miljoona henkilöä ja ulkomailta adoptoituja oli 6065–16522. Tutkimuksen mukaan Ruotsin ulkopuolelta adoptoiduilla lapsilla on 3–4-kertainen itsemurhariski, viisinkertainen huumeriippuvuuden riski ja 2–3-kertainen alkoholin väärinkäytön riski. (Hjern ym. 2002, 446–447.) Myös Ruotsissa syntyneillä adoptoiduilla oli kohonnut itsemurhariski, mutta se oli pienempi kuin kansainvälisesti adoptoiduilla (Von Borczyskowski ym. 2006). Tutkimuksessa todettiin kansainvälisesti adoptoiduilla olevan 3–5-kertainen riski päätyä laitos- tai perhesijoitukseen ennen kymmentä ikävuotta (Elmund ym. 2007, 439).

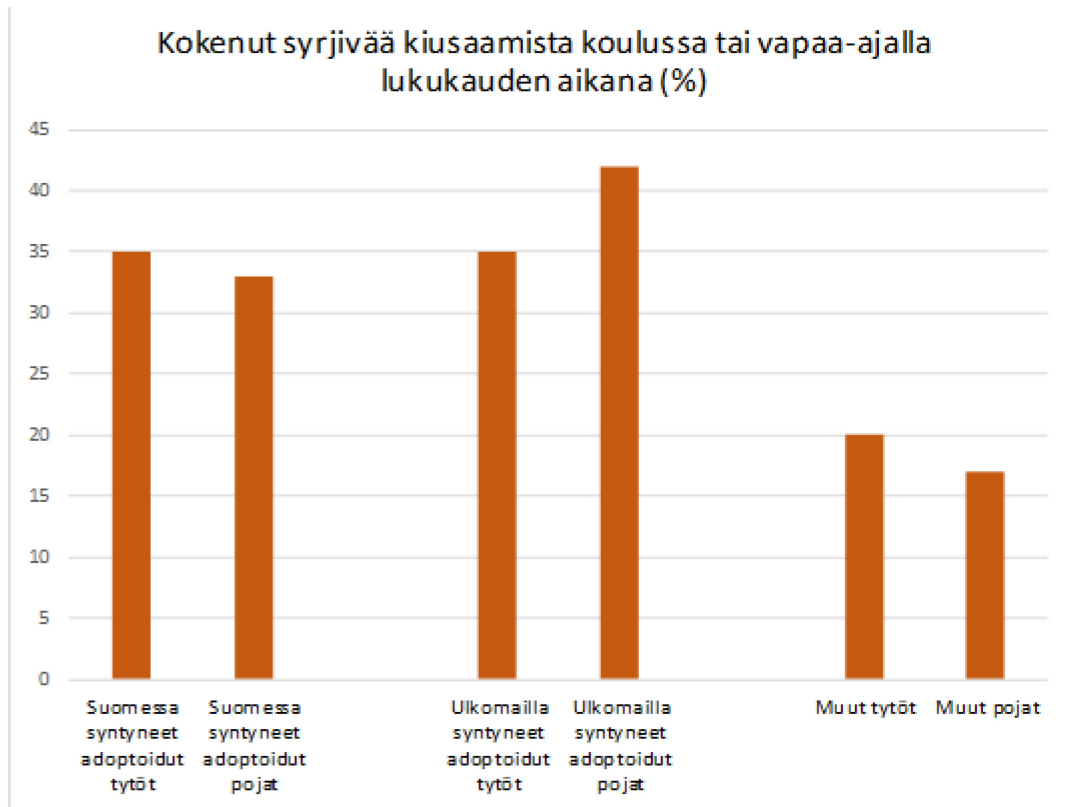
Kouluterveyskysely tuottaa tietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista, terveydestä, koulunkäynnistä, osallisuudesta sekä avun saamisesta ja palvelutarpeiden vastaavuudesta (THL 2020). Vuoden 2017 kouluterveyskyselyssä adoptoituja tarkasteltiin ensimmäistä kertaa omana ryhmänään. Kysely tarkastelee peruskoulun 8. ja 9. luokkalaisten, sekä lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevien nuorten vastauksia. Adoptoidut ovat kyselyssä luokiteltu Suomessa ja jossakin muualla syntyneisiin, vertailuryhmänä toimii ei-adoptoidut nuoret. Tuloksien tarkastelu perustuu yhteensä 139 829 nuoren vastauksiin ja heistä adoptoituja nuoria on 1000 (0,7 %

vastaajista). Tuloksissa esiintyy eroja adoptoitujen nuorten ja muiden nuorten välillä. Eroja näkyy myös kansainvälisesti adoptoitujen ja kotimaan adoptoitujen välillä. Tulosten mukaan adoptoidut kokevat itsensä yksinäisemmiksi kuin muut nuoret. Tytöt kokevat itsensä yksinäisemmiksi kaikissa ryhmissä. Adoptoitujen poikien yksinäisyys on huomattavasti yleisempää kuin muiden poikien. (Hedman & Halme 2018, 4.)

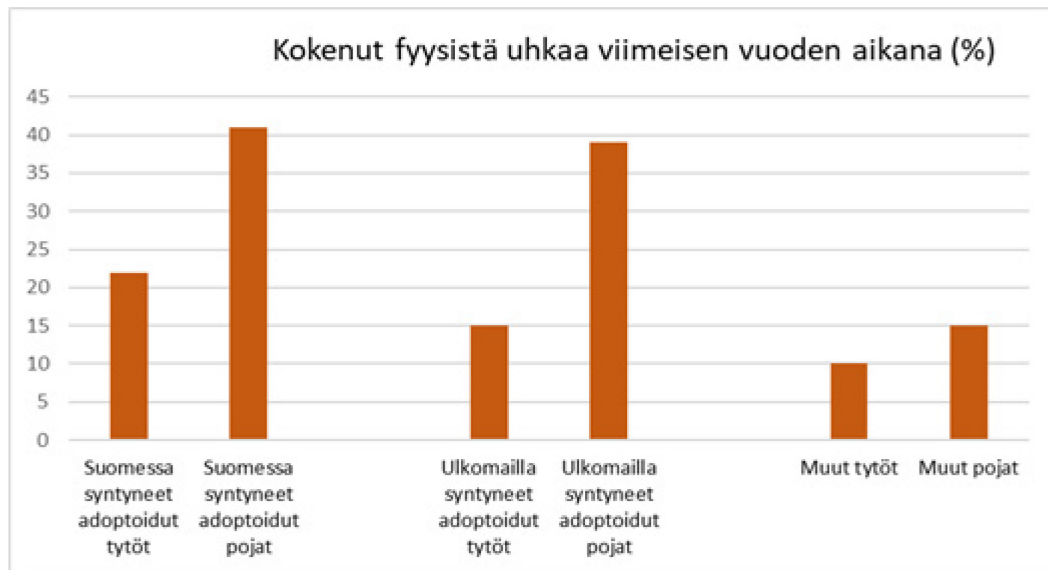
THL Kouluterveyskysely 2017

Kyselyn tulosten mukaan adoptoidut kokevat syrjivää kiusaamista useammin kuin muut nuoret. Kyselyssä syrjiväksi kiusaamiseksi määriteltiin kiusaaminen, joka kohdistuu ulkonäköön, sukupuoleen, ihonväriin, kieleen tai taustaan, vammaisuuteen, perheeseen tai uskontoon. Eniten syrjivää kiusaamista kohtaavat ulkomailla syntyneet adoptoidut pojat, joista 42 prosenttia ilmoitti kokevansa syrjivää kiusaamista. (Hedman & Halme 2018, 6–7.)

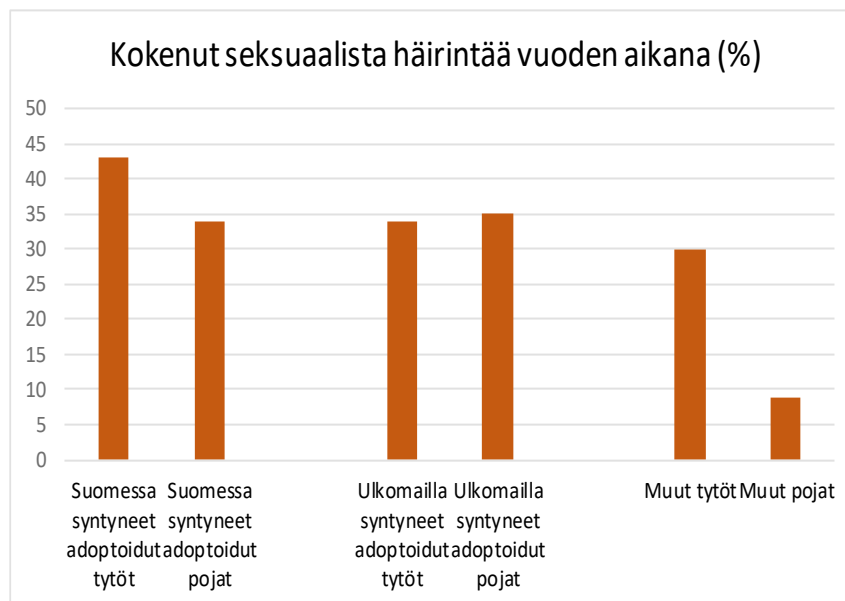

THL Kouluterveyskysely 2017

Kouluterveyskyselyn mukaan adoptoidut, erityisesti pojat kokevat huomattavasti enemmän fyysisen väkivallan uhkaa kuin muut nuoret. Kyselyssä fyysiseen uhkaan sisältyi varkaus tai sen yritys väkivaltaa käyttäen sekä muu fyysinen väkivalta tai sillä uhkaaminen. Suomessa syntyneistä adoptoiduista pojista 41 prosenttia ja 39 prosenttia ulkomailla syntyneistä adoptoiduista ilmoitti kokeneensa fyysisen väkivallan uhkaa edeltävän vuoden aikana, kun taas muista pojista fyysisen väkivallan uhkaa oli kokenut 15 prosenttia. Myös adoptoidut tytöt kokevat fyysisen väkivallan uhkaa enemmän kuin muut tytöt. Adoptoidut ovat kokeneet kyselyä edeltävän vuoden aikana useammin seksuaalista häirintää kuin muut nuoret. Eniten seksuaalista häirintää ovat kokeneet Suomessa syntyneet adoptoidut tytöt (43 prosenttia). Kaikissa ryhmissä tytöt kohtaavat seksuaalista häirintää useammin, mutta adoptoiduilla sukupuolten väliset erot ovat pienemmät kuin muilla nuorilla. Kansainvälisesti adoptoiduista pojista seksuaalista häirintää ilmoitti kokeneen 35 prosenttia, muista pojista seksuaalista häirintää ilmoitti kokeneensa 9 prosenttia. (Hedman & Halme 2018, 6–7.)

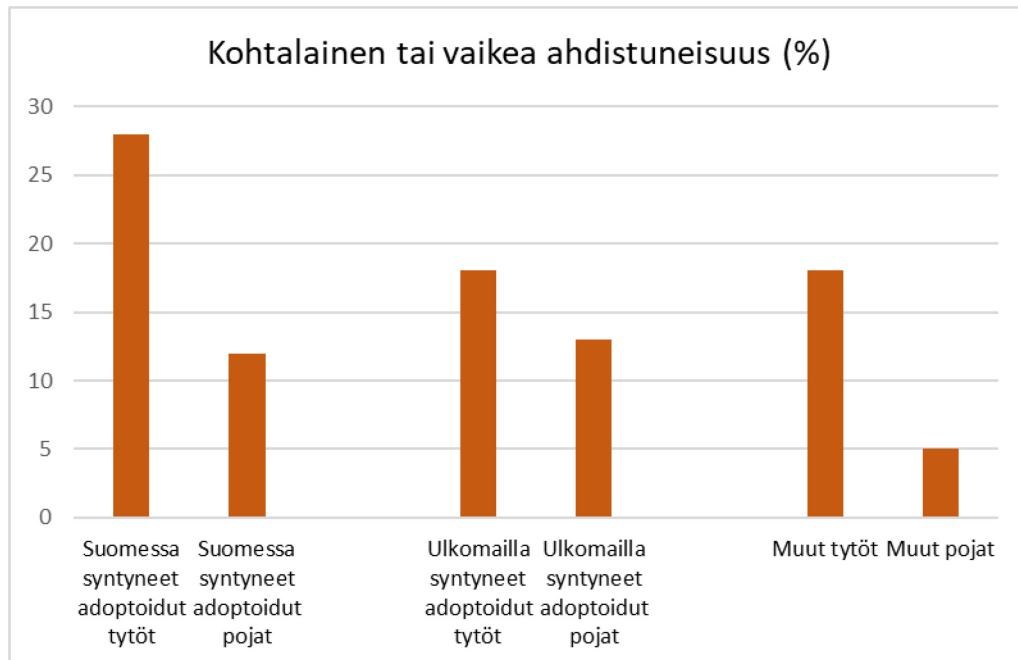
THL Kouluterveyskysely 2017

THL Kouluterveyskysely 2017

Adoptoidut nuoret kokevat terveydentilansa jonkin verran muita nuoria heikommaksi. Suomessa syntyneistä adoptoiduista tytöistä 28 prosenttia kärsii kohtalaisesta tai vaikeasta ahdistuneisuudesta. Ulkomailla syntyneistä adoptoiduista tytöistä ja muista nuorista kohtalaisesta tai vaikeasta ahdistuneisuudesta kärsii 18 prosenttia. (Hedman & Halme 2018, 5.) Adoptoidut pitävät koulun käynnistä vähemmän kuin muut nuoret.

Ulkomailla syntyneillä adoptoiduilla on enemmän vaikeuksia seurata opetusta kuin muilla ryhmillä. (Hedman & Halme 2018, 5–6.)

THL Kouluterveyskysely 2017

Kouluterveyskyselyn mukaan kaikista adoptoitujen ryhmistä pienempi joukko kokee olevansa tärkeä osa perhettä ja ystäväpiiriä kuin muista nuorista, vaikka suuri osa kokeekin kiinnittyneen perheeseen ja ystäväpiiriin hyvin. Adoptoiduilla on enemmän keskusteluvaikeuksia vanhempiensa kanssa kuin muilla nuorilla. Ulkomailla syntyneillä adoptoiduilla pojilla keskusteluvaikeuksia on 22 prosentilla ja tytöillä 15 prosentilla. Suomessa syntyneillä adoptoiduilla pojilla keskusteluvaikeuksia on 21 prosentilla ja tytöillä 20 prosentilla. Muista nuorista pojilla keskusteluvaikeuksia on 5 prosentilla ja tytöillä 8 prosentilla. Kyselyssä selvisi, että adoptoidut kokevat muita useammin henkistä väkivaltaa vanhempiensa toimesta. Ulkomailla syntyneistä adoptoiduista pojista 42 prosenttia ja tytöistä 40 prosenttia kertoo kokeneensa vanhempiensa henkistä väkivaltaa. Suomessa syntyneistä adoptoiduista vanhempiensa henkistä väkivaltaa ilmoittaa kokeneensa pojista 37 prosenttia ja tytöistä 44 prosenttia. Muista nuorista vanhempien henkistä väkivaltaa oli kokenut pojista 17 prosenttia ja tytöistä 32 prosenttia. (Hedman & Halme 2018, 7–9.)

Kansainvälisesti adoptoitujen kokemaa rasismia on tutkittu myös muissa tutkimuksissa (mm. Rastas 2007 ja Koskinen 2015) ja ne osoittavat kansainvälisesti adoptoitujen kohtaavaan samankaltaista rasismia kuin maahanmuuttajien. Heidi Ruohio (2016) on tutkinut väitöskirjassaan kansainvälisesti adoptoitujen aikuisten kokemuksia liittyen oman biologisen taustansa luomiin merkityksiin ja kansaan kuulumiseen. Aineisto koostuu 24 aikuisen kansainvälisesti adoptoidun haastatteluista. Tutkimuksen mukaan kansainvälisesti adoptoidut kokevat usein perheen ulkopuolella heidän suomalaisuutensa sekä perheeseen kuulumisen kyseenalaistamista. Kansaan kuulumista kyseenalaistetaan erityisesti, jos heidän ihonvärinsä on tumma. Tutkimuksen mukaan kansainvälisesti adoptoidut tietävät usein melko vähän biologisesta syntyperästään ja tieto on hyvin epävarmaa. Osa adoptoiduista on kiinnostuneita omasta biologisesta syntyperästään ja kokevat sen tärkeäksi osaksi identiteettiään, kun taas toiset suhtautuvat biologiseen syntyperäänsä välinpitämättömästi. Haastateltavat jakautuivat niihin, jotka olivat tavanneet adoption jälkeen biologista sukua tai halusivat etsiä sukua ja niihin, jotka eivät olleet kiinnostuneita biologisen suvun etsimisestä. (Ruohio 2016, 68, 109 & 127–129.) Adoptoidut, joiden ihonväri on valtaväestöä tummempi kokevat hyökkäävää käytöstä, nimittelyä ja huutelua. Avoimen rasismien lisäksi adoptoidut kohtaavat usein arjessa mikroaggressioita, mikä tarkoittaa sitä, etteivät ihmiset ole välttämättä tiedosta toimivansa loukkaavasti tai rasisistisesti. Yksi mikroaggression muoto on esimerkiksi kehua henkilön suomen kieltä olettamalla ulkonäön perusteella, ettei suomi ole henkilön äidinkieli. (Koskinen 2015, 129–136.)

3 ADOPTIO JA LASTENSUOJELU

Ruotsiin on adoptoitu Suomea enemmän lapsia ulkomailta ja kansainväliset adoptiot ovat alkaneet Ruotsissa Suomea aikaisemmin. Ruotsissa on toiminut kansainvälisesti adoptoitujen sijoituksiin erikoistunut sijaishuollonyksikkö Folåsa behandlingshem. Folåsaan sijoitettiin ensimmäiset kansainvälisesti adoptoidut nuoret vuonna 1995. Samana vuonna Ruotsissa tehtiin selvitys, jonka mukaan kansainvälisesti adoptoidut lapset ja nuoret olivat yliedustettuina lastensuojelun asiakkuuksissa. Kahdenkymmenen vuoden päästä, vuonna 2015 Folåsasta muutti pois viimeisin kansainvälisesti adoptoitu nuori. Laitoksen johtajan Peter Håkanssonin mukaan adoptoituihin lapsiin erikoistuneelle lastensuojelulaitokselle ei ollut enää tarvetta ja hän arvioi syyksi adoptoitujen murrosikäisten määrän pienenemisen. Lisäksi hän arveli, että lasten- ja nuorisopsykiatriassa ymmärretään adoptoituja lapsia aikaisempaa paremmin. (Adoptioerheet ry 2018, 26.) Folåsassa kehitettiin erityinen perhetyönmalli, jossa keskityttiin nuoren ja hänen vanhempiansa välisen suhteen parantamiseen. Lasten vanhemmat saivat omat työntekijät Folåsasta, jotka tapasivat vanhempia myös lapsen kotona. Työntekijät korostivat vanhempien olevan lastensa parhaita asiantuntijoita, eikä vanhempien paikkaa korvaa kukaan muu huostaanoton myötäkään. Työntekijöiden käytyä tapaamassa lapsen vanhempia perheen kotona, työntekijät mainitsivat nuorelle aina jotain positiivista heidän kodistaan tai vanhemmistaan. Perhetyömallissa pyrittiin suuntaamaan katse tulevaisuuteen. Aluksi vanhempien ja nuorten välisissä tapaamisissa pyrittiin saamaan aikaan ”aselepo”, jonka jälkeen suhteista pyrittiin luomaan luottamuksellisimpia. Tavoitteena oli päästä tekemään todellista yhteistyötä nuoren, vanhempien ja laitoksen kesken. Perhetyössä otettiin huomioon myös nuoren sisarukset. Lisäksi sijoituksen aikana huomioitiin nuoren adoptiotausta ja nuoren mahdollinen tarve pohtia biologisia vanhempiaan ja synnyinmaataan. Nuorilla oli mahdollisuus vierailta myös adoptiopalvelunantajan toimistossa omaohjaajan kanssa ja keskustella siellä omasta adoptiotaustastaan ja adoptioon johtaneista olosuhteista. (Adoptioerheet ry 2017, 26–27.)

Suomessa adoptoitujen lasten lastensuojelun asiakkuuksien määrää ei tiedetä, koska adoptiotaustaisia lapsia ei tilastoida erikseen. Adoptiokuraattori Anja Wikstedt arvioi adoptoituja huostaanotettuja olevan Suomessa useita kymmeniä. Adoptiokuraattorin kokemuksen mukaan useimmiten huostaanottoon päädytään, kun lapsi on ollut adoptioperheessä useita vuosia ja lapsi on tullut murrosikänsä. Joissakin tilanteissa vakavat ongelmat ovat ilmenneet heti adoptiolapsen saavuttua uuteen perheeseen. Adoptiokuraattoriin tavallisesti yhteyttä ottavat adoptiovanhemmat, jotka ovat yrittäneet saada lapselleen ja perheelleen apua jo pitkään eri tahoilta ja tavallisesti päätös adoptiolapsen huostaanotosta on tehty yhteistyössä sosiaaliviranomaisten kanssa. Adoptiokuraattoriin yhteyttä ottavat myös adoptiovanhemmat, jotka pelkäävät huostaanottoa, eivätkä sen vuoksi uskalla hakea apua perheen tilanteeseen. (Wikstedt 2018, 24–25.) Adoptio- ja kiintymyssuhdeasioihin ja vuorovaikutukseen erikoistunut työnohjaaja (Suomen työnohjaajat ry) ja kouluttaja Sanna Mäkipään kokemuksen mukaan adoptiovanhemmat ovat itse keskimääräistä useammin lastensuojeluun yhteydessä kuin muut vanhemmat. Tavallisesti ennen yhteydenottoa lastensuojeluun vanhemmat ovat yrittäneet saada apua lapselleen muista palveluista. Adoptiovanhemmat ovat usein korkeasti koulutettuja ja sosioekonomisesti korkeassa asemassa, jonka vuoksi he saattavat ammattilaisten silmissä näyttäytyä vahvoina ja pärjäävinä vanhempina. Ammattilaiset saattavat virheellisesti ajatella, että lapsen muuttaessa uuteen turvalliseen ja toimivaan perheeseen, lapsen taustasta johtuvat haasteet ja ongelmat korjautuvat. Tosiasiassa adoptiolapsi voi alkaa oireilla rajusti vasta pitkän ajan jälkeen, kun lapsi kokee olonsa turvalliseksi perheessä. (Mäkipää 2018, 10–11.)

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla. Lapsien ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on kuitenkin tuettava huoltajia kasvatustehtävässä, tarjota perheellä apua riittävän varhain ja ohjattava lapsi tarvittaessa lastensuojelun piiriin. (Lastensuojelulaki 2007/417 §1 & §2.) Ennen varsinaista lastensuojelunasiakkuutta kunta järjestää ehkäisevän lastensuojelun peruspalveluita, joita ovat esimerkiksi neuvolassa ja muussa terveydenhuollossa annettava tuki, sekä päivähoito, koulu ja nuorisotyö. (Lastensuojelulaki 2007/417 §3 a.)

Lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa oli vuonna 2019 yhteensä 52 858 lasta, mikä oli noin 1000 asiakasta vähemmän kuin vuonna 2018 (THL 2020). Lastensuojelun avohuollon tukitoimia ovat tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, lapsen taloudellinen ja muu tukeminen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä, lapsen kuntoutusta tukevat hoito- ja terapiapalvelut, tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus (Lastensuojelulaki 2007/417 § 6). Lisäksi sijoitus avohuollon tukitoimena on lastensuojelun avohuollon käytössä oleva tukitoimi. Lyhytaikainen avohuollon sijoitus voi olla tarpeen lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi, lapsen kuntouttamiseksi tai tilanteessa, jossa lapsen huolenpito tulee järjestää tilapäisesti muulla tavoin huoltajan sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi. Lapsen huoltajan ja yli 12-vuotiaan lapsen tulee itse suostua avohuollon sijoitukseen. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 37.)

Mikäli lapsi on akuutissa vaarassa esimerkiksi puutteet huolenpidossa vaarantavat välittömästi lapsen kehityksen tai lapsi itse käytöksellään vaarantaa oman terveytensä, voidaan lapsi sijoittaa kiireellisesti. Kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 päivää, mutta mikäli 30 päivää ei ole riittävä aika huostaanotontarpeen tai tukitoimien selvittämiseksi, voidaan kiireellistä sijoitusta jatkaa erillisellä päätöksellä toiset 30 päivää. Kiireellinen sijoitus voi jatkua ilman erillistä päätöstä, jos viranhaltija on 30 päivän kuluessa tehnyt huostaanottohakemuksen hallinto-oikeudelle. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 38.) Vuonna 2019 sijoitettiin kiireellisesti 4522 lasta, mikä oli 4 prosenttia enemmän kuin vuonna 2018. Vuoden 2019 kiireellisistä sijoituksista 25 prosentissa päädyttiin huostaanottoon, kun taas vuonna 2018 kiireellisesti sijoitetuista lapsista huostassa oli 43 prosenttia vuonna 2019. (THL 2020).

Huostaanotto on lastensuojelun viimesijainen keino turvata lapsen kasvu ja kehitys. Lapsi on otettava huostaan ja hänelle on järjestettävä sijaishuolto, kun *1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihkeitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin*

rinnastettavalla käyttäytymisellään. Lapsi voidaan kuitenkin huostaanottaa vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisesti sopivia huolenpidon toteuttamiseksi tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja sijaishuollon katsotaan olevan lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 2007/417 §40.) Vuoden 2019 viimeisenä päivänä huostassa oli 9547 lasta, joista vuoden aikana tehtyjä uusia huostaanottoja oli 1721. Vuonna 2019 huostassa olevista lapsista 57 prosenttia oli sijoitettu perhehoitoon, 11 prosenttia ammatilliseen perhekotihoitoon ja 29 prosenttia laitoksiin. Sijoitusmuodot vaihtelevat kuitenkin lasten iän mukaan, sillä alle 6-vuotiaista lähes kaikki olivat sijoitettuina perhehoitoon, kun taas yli puolet 16–17-vuotiasta olivat sijoitettuina lastensuojelulaitoksiin. (THL 2020.)

Huostaanotetun lapsen sijaishuollon päättyessä lapselle on järjestettävä jälkihuolto. Jälkihuolto on järjestettävä myös lapselle avohuollon sijoituksen jälkeen, jos sijoitus on jatkunut yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut yksin lapseen. Jälkihuollon järjestämisen velvollisuus loppuu viimeistään, kun nuori täyttää 25 vuotta tai viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut viimeksi lastensuojelun asiakkaana sijoituksen jälkeen. (Lastensuojelulaki 2019/542 §75.)

AVOIN ADOPTIO LASTENSUOJELUSSA

Avoimessa adoptiossa syntymäperheen ja adoptioperheen osapuolet tuntevat toisensa ja ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa (Partanen 2014, 31–32). Rakenteellisen avoimuuden lisäksi adoption avoimuuteen liittyy vuorovaikutuksellista avoimuutta. Vuorovaikutukselliseen avoimuuteen kuuluu adoptiovanhempien asenne adoptioasioita ja niihin liittyviä tunteita kohtaan, sekä kykyä käsitellä ja keskustella niistä adoptiolapsen kanssa, sekä tukea lapsen suhdetta kaksiin vanhempiin. (Brodzinsky 2005, 149.)

Suomessa on käytössä palveluorientoinut lastensuojelujärjestelmä, jossa adoptiota ei yleensä käytetä lapsen huostaanottamisen sijasta. Sen sijaan suojeluorientoituneissa lastensuojelujärjestelmissä kuten Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa adoptio on käytössä lastensuojelussa, kun tarve lapsen sijoitukselle arvioidaan pitkäaikaiseksi. Silloin adoptio voidaan vahvistaa myös ilman syntymävanhempien suostumusta. Adoptio vaihtoehtona sijoitukselle mahdollistaisi lapselle pysyvyyden ja aihe on tuottanut keskustelua myös palveluorientoituneissa järjestelmissä. (Laine, Pösö & Ujula 2018, 199.) Päätös huostaanotosta on voimassa aina vain toistaiseksi ja sijaishuollossa työskennellään sen eteen, että lapsen olisi mahdollista palata takaisin vanhempiensa luokse. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisemassa lastensuojelun käsikirjassa avoin adoptio nostetaan esiin vaihtoehtona perhehoidolle sellaisissa tilanteissa, joissa lapsi tarvitsee selkeästi pitkäaikaista perhehoitoa. Adoption tulee kuitenkin perustua vapaaehtoisuuteen ja kaikkien osapuolten suostumukseen. (Tervonen-Arnkil, 2017).

Laine, Pösö ja Ujula (2018) ovat tutkineet lastensuojelullisten adoptioiden määrää ja tyyppejä. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa aineistona käytettiin vuosien 2015 ja 2016 käräjäoikeuden päätöksiä kotimaan adoptioista. Aineistosta oli tunnistettavissa kahdenlaisia lastensuojelullisia adoptioita; vauva-adoptiot (50) ja sijoituksesta adoptoidut lapset (13). Vauva-adoptiossa vanhemmat ovat päättäneet antaa lapsensa adoptioon raskauden aikana tai välittömästi lapsen syntymän jälkeen, jolloin lapsi on avohuollon sijoituksella sijoitettu vähintään adoptiolainmukaisesti kahden kuukauden harkinta-ajaksi sijaisperheeseen ja sen jälkeen adoptioperheeseen. Vauvat olivat syntyneet sellaisiin perheisiin ja tilanteisiin, joissa lapsi olisi todennäköisesti joka tapauksessa sijoitettu pitkäaikaisesti kodin ulkopuolelle, mikäli lasta ei olisi adoptoitu. Jonkin verran sijoitettuja lapsia adoptoidaan sijaisperheisiin, kun lapsi on ensin ollut sijoitettuna perheeseen jonkin aikaa. Aineistossa valtaosa sijaisperheisiin sijoitetuista lapsista oli kotiutunut syntymän jälkeen sairaalasta normaalisti kotiin, mutta tulleet sijoitetuiksi myöhemmin. Suuri osa sijaisperheisiin sijoitetuista lapsista oli ollut sijoitettuna 1–3 sijaisperheeseen tai laitokseen ennen adoptoivaan perheeseen sijoittamista. Aineistossa sijaisperheeseen sijoitetut lapset adoptoitiin perheisiin sen jälkeen, kun he olivat olleet sijoitettuna 0,5–13,5 vuotta. (Laine, Pösö & Ujula 2018).

Tutkimuksen toisessa osassa tehtiin viisi adoptioneuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelua. Sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin näkemyksiä ja kokemuksia adoption ja lastensuojelun huostaanoton välisistä suhteista. Yhteinen näkemys oli, että adoptio on lapsen edun mukaista, jos vanhempi sitä toivoo. Mikäli adoptio ei toteutuisi jostain syystä, on lapsen tilannetta hyvä tarkastella lastensuojelussa. Adoption ja huostaanoton rajapintaan liittyviä teemoja ryhmittyi kolme; tahto ja suostumus, tuki, sekä tieto. Syntymävanhemman suostumuksen puute estää jossain tapauksissa adoption, vaikka se muuten nähtäisiin lapsen edun mukaisena. Jos syntymävanhempi on lääkärinlausunnon mukaan kyvytön tekemään päätöstä, ei suostumusta voida ottaa vastaan. Tällaisissa tapauksessa huostaanotto on ainoa ratkaisu, vaikka olisi selvää, ettei lapsi tule kotiutumaan syntymävanhemman luokse. Joissakin tilanteissa lapsen adoptoiminen sijaisperheeseen voi olla muilta osin mahdollista, mutta sijaisvanhemmat eivät halua adoptoida sijaislasta, jotta he eivät menettäisi sosiaalisia ja taloudellisia tukia. Lapsen tuen tarve ei poistu adoption yhteydessä, joten tuen menettäminen on riski lapsen ja perheen hyvinvoinnille. Tästä syystä sijaislapsi saatetaan tarkoituksella adoptoida sijaisperheeseensä vasta lapsen täysi-ikäistyttyä. Tiedon puute estää adoption toteutumisen tilanteissa, joissa se voisi olla lapsen edun mukaista, mutta perheen kanssa työskentelevillä ammattilaisilla ei ole riittävästi tietoa adoptiosta, eikä asiaa osata ottaa puheeksi perheen kanssa. (Laine, Pösö & Ujula 2018).

4 TUTKIMUSASETELMA

Tässä luvussa esittelen tutkielmani tutkimustehtävän sekä -kysymykset, sekä avaan tutkielman toteuttamista kertomalla aineistosta, sen keräämisestä ja analysoimisesta. Lisäksi avaan tutkielman kannalta tärkeää tutkimusetikkaan liittyvää pohdintaa.

4.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄN JA KYSYMYSTEN MÄÄRITTELY

Tutkielmani on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkimuksen perusteella ei voida tehdä päätelmiä aiheen yleistettävyydestä. Sen sijaan tarkastelen keräämääni aineistoa kokonaisuutena ja haluan tuoda esiin tutkimani aiheen yksilöiden eli tässä tapauksessa adoptiovanhempien kokemusten kautta. (Alasuutari 2011, 38–39.) Tutkielma tuottaa uutta tietoa aiheesta, jota on tähän mennessä tutkittu hyvin vähän.

Tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Millaisia palveluita adoptiolapsilla ja heidän perheillään on ollut ennen lastensuojelun asiakkuutta?
- 2) Miten adoptiolasten lastensuojelun asiakkuudet ovat alkaneet?
- 3) Millaisia kokemuksia adoptiovanhemmillä on lastensuojelun asiakkuuksista?

4.2 AINEISTON KUVAUS JA KERUU

Tutkielmani aineiston keräsin haastattelemalla tammi-helmikuussa 2021 adoptiovanhempia, joiden adoptiolapsi on tai on ollut lastensuojelun asiakkuudessa adoption vahvistamisen jälkeen. Aineistoon kuuluu yhdeksän haastattelua, joista yhteen osallistuivat lapsen molemmat vanhemmat ja muihin haastatteluihin osallistui yksi vanhempi. Haastattelut toteutin etäyhteydellä Zoom-palvelun kautta. Haastattelin vanhempia etäyhteydelle ensisijaisesti sen hetkisestä pandemiatilanteesta johtuen, mutta myös siksi, että haastateltavat asuivat maantieteellisesti eri puolilla Suomea. Kokemukseni mukaan etäyhteys sopi haastatteluihin ja ajattelen, että haastateltavat kokivat sen myös helpoksi ja luonnolliseksi, koska haastateltavilla oli mahdollisuus pysyä heille tutussa ja turvallisessa paikassa, omassa kodissa ja haastattelijaan oli

mahdollista pitää etäisyyttä ruudun välityksellä (ks. Luomanen & Nikander 2017, 292). Haastattelut olivat pituudeltaan 55 minuuttia–1h 40 minuuttia. Kaikki lapset olivat kansainvälisesti adoptoituja ja lapset olivat adoptoitu yhteensä neljästä eri maanosasta. Lapsista seitsemällä oli perheessä muita adoptoituja sisaruksia, kaksi lapsista oli perheen ainoita lapsia ja yhdessä perheessä oli ennestään yksi adoptiovanhemman biologinen lapsi. Lapsista kolme oli adoptoitu Suomeen alle vuoden ikäisenä, kolme 1–2-vuotiaana, kolme 3–4-vuotiaana ja yksi tätä vanhempana. Lapsista kaksi oli adoptoitu vuosina 1990–1999, kuusi vuosina 2000–2009 ja kaksi tämän jälkeen. Kahta lasta lukuun ottamatta, kaikki lapset olivat myöhemmin adoption vahvistamisen jälkeen huostaanotettu.

Haasteltavien etsimiseksi olin yhteydessä Adoptioperheet ry:hyn sekä Yhteiset lapsemme ry:n adoptiokuraattoriin, jotka välittivät haastattelupyyntöäni eteenpäin. Haastattelupyyntö levisi vertaisryhmissä ja sain melko nopeasti yhteydenottoja haastattelun kohderyhmään sopivilta henkilöiltä, jotka halusivat osallistua haastatteluun. Sovin haasteltavien kanssa sähköpostitse sopivan haastatteluajankohdan ja lähetin heille samalla haastattelusuostumuksen, jonka pyysin lukemaan ennen haastattelua.

Koin, että haastateltavat halusivat tuoda esille omaa ääntään ja kokemuksiaan. Tämän vuoksi haastateltavien saaminen osoittautui yllättävän helpoksi ja sain kerättyä sopivan määrän haastateltavia hyvin nopeasti. Monet haastateltavista kertoivat olevansa iloisia siitä, että teen pro gradu -tutkielmani kyseisestä aiheesta, koska aihetta on hyvin vähän tutkittu ja ylipäänsä aiheesta ei ole juurikaan käyty julkista keskustelua. Haastateltavat itse kokivat aiheen hyvin tärkeäksi ja toivoivat, että aiheesta puhuttaisiin enemmän ja siihen löytyisi ymmärrystä heiltä, jotka ovat jollain tavalla tekemisissä aiheen kanssa. Haastateltavilla oli paljon kerrottavaa ja haastattelut venyivät monen kohdalla pidemmiksi kuin olin etukäteen suunnitellut. Olin kertonut haastateltaville, että haastattelussa menisi noin tunti, mutta lähes jokaisen kohdalla haastattelu venyi sen yli, jos haastateltavalle sopi jatkaa haastattelua pidempään. Luulen, että jokaisella haastateltavalla olisi ollut enemmänkin kerrottavaa, mutta yhteisymmärryksessä rajasimme ja päätimme haastattelun, jottei aineisto paisuisi liian laajaksi. Monen haastateltavan kanssa vaihdoimme vielä ajatuksia aiheesta varsinaisen haastattelun päätteeksi.

Arkisesta keskustelutilanteesta haastattelu eroaa siten, että haastattelulla on tietty tarkoitus ja osallistujilla erityiset roolit. Haastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa on päämäärä; haastattelija haluaa tietoa tietyistä aiheista, jonka vuoksi hän ohjaa keskustelua. Haastattelu on aina tilannekohtaista, eikä sen etenemistä voi ennustaa. Haastattelussa haastattelijalla on suuri vastuu haastattelun etenemisestä. Haastattelijan tulee osata kuunnella haastateltavaa, sekä reagoida hänen vastauksiinsa, sillä pelkkä seuraavan kysymyksen odottaminen listasta tukahduttaa keskustelun nopeasti. Lisäksi tärkeää on osoittaa kiinnostusta ja kunnioitusta haastateltavaa sekä haastattelua kohtaan. (Ruusuvoori & Tiittula 2017, 47.)

Tutkimushaastattelun avulla kerätään kokemuksellista tietoa. Haastattelu sopii aineiston keruumenetelmäksi tutkielmaani, koska olen kiinnostunut ihmisten ajatuksista, mielipiteistä ja kokemuksista. Tutkimushaastattelun lajina käytin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Valitessaan teemahaastattelun tutkimushaastattelun lajiksi, tutkija tietää, että haastateltavat ovat kokeneet tietyn tilanteen ja tutkija on etukäteen selvittänyt tutkittavat asian tärkeitä osia ja kokonaisuutta. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa kysymykset eivät ole täysin samat kaikille haastateltaville, vaan haastattelu perustuu keskeisiin teemoihin, joiden varassa haastattelu liikkuu ja tuo näin myös tutkittavien äänen enemmän kuuluviin. Teemahaastattelun oletus on, että sillä voidaan tutkia kaikkia yksilöiden ajatuksia, kokemuksia, uskomuksia ja tunteita. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 47–48.)

Minulla oli haastatteluja varten valmiina luonnosteltu kysymysrunko, jota käytin apuna haastatteluissa. Kuitenkaan yhdenkään haastattelun kohdalla en seurannut kysymysrunkoa täsmällisesti, vaan haastattelu sujui osittain hyvin vapaamuotoisesti teemojen ympärillä. Kaikilla haastateltavilla oli paljon kerrottavaa, joten ohjailin kysymyksillä hieman haastattelun kulkua, mutta pääasiassa annoin haastateltavien kertoa vapaasti omista ajatuksistaan ja kokemuksistaan, mitä heillä kysymyksistä tuli mieleen.

Litteroin haastattelut lähes kokonaan. Jätin litteroimatta ainoastaan kohtia, jotka näin täysin merkityksettöminä tutkielmani kannalta tai kohdat, joissa haastateltavan

tunnistettavuus olisi ollut vaikea häivyttää. Litteroituani kaikki haastattelut, tekstiä muodostui Word-tiedostoon fonttikoolla 12, rivivälillä 1 yhteensä 95 sivua.

Tutkielmani keskiössä on kokemuksen tutkimus. Fenomenologia on tieteenfilosofian suuntaus, joka perustuu tiedon tuottamiseen ihmisen havainnoista ja kokemuksista (Lähdesmäki, Hurme, Koskimaa, Mikkola & Himberg 2015). Fenomenologiassa tutkitaan siis yksilön suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa (Laine 2010, 29). Fenomenologiassa tutkimuksen avulla on mahdollisuus päästä lähelle ihmisten kokemuksia. Yksilöiden kokemuksiin perustuvaa tietoa ei voida kuitenkaan yleistää, mutta johtopäätöksiä sen perusteella voidaan tehdä. Toisen ihmisen kokemusta tutkittaessa, tutkijan on oltava mahdollisimman vapaa omista ennakko-oletuksistaan toisen kokemusta kohtaan. Tutkijan on mahdotonta asettua kuitenkaan täysin objektiivisen tarkkailijan rooliin, koska tutkijan kokemukset muodostuvat suhteessa tutkittavaa kohteeseen. (Tökkäri 2018, 65–66.) Hermeneutiikka on teoria ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Haastateltava kertoo haastattelussa omista kokemuksistaan ja tutkijan tehtävä on löytää haastateltavan ilmaisuista mahdollisimman oikea tulkinta. Hermeneuttisen tulkinnan kohteena ovat kielelliset ja keholliset ilmaisut, joiden merkityksiä voidaan lähestyä vain ymmärtämällä ja tulkitsemalla. Tutkijalla on tutkimuskohteesta ja tutkittavasta merkityksimaailmasta jo jonkinlainen esiyymmärrys ennen tutkimusta, mikä helpottaa ilmaisuiden ymmärtämistä. Yhteisöllinen perinne luo siis paremman mahdollisuuden ymmärtää ja tulkita toisten henkilöiden kokemuksia ja ilmaisuja. (Laine 2010, 32–33.)

4.3 ANALYYSIMENETELMÄ

Aineiston analysoimiseen käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysia, koska se sopii haastatteluaineiston analysointiin, jossa ei nojauduta vahvasti aiempaan teoriaan. Aineistolähtöisen analyysin kolme vaihetta ovat 1) aineiston pelkistäminen 2) aineiston ryhmittely ja 3) teoreettisten käsitteiden luominen. Pelkistämävaiheessa aineistosta karsitaan tutkimuksen kannalta epäolennainen pois. Pelkistetyt ilmaukset listataan ylös erikseen, mutta aineistosta ei poisteta mitään. Pelkistetyt ilmaukset kootaan omiksi ryhmiäkseen. Ryhmittelyvaiheessa aineistosta koodatut alkuperäiset ilmaukset käydään

läpi, ja aineistosta haetaan käsitteitä, jotka kuvaavat samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia. Käsitteet luokitellaan omiksi ryhmiksi. Viimeisessä vaiheessa luodaan teoreettisia käsitteitä aiempien vaiheiden perusteella. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108–127.) Sisällönanalyysin avulla pyritään luomaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysissä edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä ilmiöstä, jota tutkitaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103 & 112.)

Aloin litteroimaan haastatteluita heti ensimmäisen haastattelun jälkeen. Jo litteroidessa tekstejä minulle alkoi hahmottumaan tietynlainen ajatus analyysistä. Litteroituani haastattelut, luin litteraatit vielä useamman kerran läpi. Tekstit alkoivat tuntumaan jo melko tutuilta ja tuntui, että muistin jo ulkoa, miten kenenkin haastattelu eteni. Kun tekstit olivat minulle tuttuja, tein taulukon, johon kokosin lyhyesti perustiedot haastateltavien lapsista. Tutkielmani kannalta perustietoina pidin lapsen ikää asiakkuuden alkaessa, asiakkuuden aikana saatuja tukitoimia ja mahdollisia muita lapsen kontakteja ja tukitoimia lastensuojelun asiakkuuden lisäksi. Tämän jälkeen aloin hahmottelemaan analyysia käyttäen apuna Word-tiedostoja. Kokosin yhteen tiedostoon tekstipätkiä haastatteluista, jotka koskivat samoja asioita tai tilanteita, kuten aikaa ennen lastensuojelua, ensimmäistä yhteydenottoa lastensuojeluun tai lastensuojelusta saatuja tukitoimia. Tässä vaiheessa huomasin jo karsivani paljon tekstiä pois, jotka eivät päätyneet mihinkään erilliseen tiedostoon. Keskustelin haastateltavien kanssa monista mielenkiintoisista asioista, jotka huomasin kuitenkin haluavani jättää pois analyysistä, jotta pystyisin keskittymään syvemmin vain tutkimuksen kannalta tärkeimpiin asioihin. Tiedostot sisälsivät toisaalta hyvin yhtenäisiä haastateltavien kertomuksia samoista aiheista, kuten lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta, mutta myös eroja löytyjä. Näiden tiedostojen avulla hahmottelin käsitteet, joihin analyysi perustui.

Tuon analyysissä esiin melko paljon suoria otteita haastatteluista, koska haluan näin tuoda vanhempien ääntä kuuluviin, sillä ajattelen niiden kuvaavan hyvin vanhempien tärkeitä tuntemuksia ja kokemuksia käsiteltävistä aiheista. Jatkossa kutsun adoptiovanhempia ja -lapsia vanhemmiksi ja lapsiksi ilman adoptio-etuliitettä.

4.4 TUTKIMUSETIIKKA

Koen tutkimusetiikan tarkastelun ja pohdinnan erityisen tärkeäksi, sillä tutkielmani aihe on hyvin henkilökohtainen ja sensitiivinen, koska sekä adoptioon, että lastensuojelun asiakkuuteen kuuluu jo yksinään monenlaisia henkilökohtaisia ajatuksia ja tunteita. Lähtökohtaisesti ajatellaan, että adoptio tarjoaa lapselle pysyvän ja turvallisen kasvuympäristön, mutta kun adoptoitu lapsi huostaanotetaan adoptioperheestä, voi vanhemmat kokea pettymyksen ja epäonnistumisen tunteita, joista voi olla vaikea puhua. Vanhemmat kuvailivat haastatteluissa ulkopuolelta kohdistuvan painetta onnistua vanhemmuudessa, koska vanhemmat ovat itse halunneet adoptoida lapsen ja nähneet adoptioprosessiin paljon vaivaa. Vaikka tutkielmani aihe onkin hyvin sensitiivinen, koin, että vanhemmilla oli halu osallistua haastatteluun ja tuoda tätä kautta omaa ääntä kuuluviin ja nostaa esille muun muassa heidän kokemiaan epäkohtia.

Aivan haastattelun aluksi kävin suullisesti läpi suostumuslomakkeen, jonka olin haastateltaville lähettänyt etukäteen myös sähköpostitse (Liite 2). Suostumuslomakkeessa kerrottiin muun muassa haastattelun nauhoittamisesta, haastatteluaineiston käsittelystä sekä haastattelun vapaaehtoisuudesta. Ennen varsinaisen haastattelun aloittamista varmistin vielä oliko haastateltavilla kysyttävää ja painotin, että myös kesken haastattelun saa esittää minulle kysymyksiä tai keskeyttää haastatteluun osallistumisen, koska tiedostin haastattelussa käsiteltävän hyvin sensitiivisiä ja vaikeita aiheita, jonka vuoksi haastateltavat joutuivat kohtamaan asioita, joihin liittyy ikäviä muistoja. Haastattelun jälkeen lähetin suostumuslomakkeet vielä postitse haastateltaville palautuskuorien kanssa, jotta sain heiltä allekirjoitukset lomakkeisiin.

Tutkimusetiikkaan kuuluu myös aineiston huolellinen säilyttäminen. Nauhoitin haastattelut nauhurilla, josta siirsin tiedostot tietokoneelleni ja siitä edelleen erilliselle salasanalla suojatulle muistitikulle, johon siirsin myöhemmin myös litterointitiedostot. Litteroidessa poistin haastatteluista kaikki erisnimet, sekä sellaiset kohdat, joissa olin anonymiteetin säilymisestä muuten epävarma. Nauhoitukset poistin heti, kun olin saanut haastattelut litteroitua. Suostumuslomakkeita säilytin erillisessä paikassa.

5 ENNEN LASTENSUOJELUN ASIAKKUUTTA

Kaikkien haastateltavien vanhempien lasten lastensuojelun asiakkuudet olivat alkaneet lähellä murrosikää, alakoulun viimeisillä luokilla tai yläkouluiässä. Murrosikä on herkkää aikaa, joten ei ole yllättävää, että lastensuojelun asiakkuudet alkavat monella murrosiässä. Erityisesti adoptoiduilla voi murrosikään liittyä tavallista suurempaa kuohuntaa, mikä on yhteydessä varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteen kehitykseen. Murrosiässä adoptoitu lapsi joutuu käsittelemään elämässä tapahtuneita menetyksiä ja nuori voi kokea ristiriitaisuutta itsenäistymisestä. Murrosiässä nuori voi heijastaa biologisia vanhempia kokemansa vihan adoptiovanhempiin tai muihin auktoriteetteihin. Lapset alkavat hakemaan ja vahvistamaan omaa identiteettiään murrosiässä, joka voi olla tavallista haastavampaa adoptoiduilla. (Adoptioerheet ry 2018.) Toisaalta aineistosta nousi esiin, että monella vanhemmalla oli noussut huolta lapsesta jo paljon aikaisemmin ja he olisivat toivoneet tilanteeseen tukea, mutta eri syistä johtuen apua oli ollut vaikea saada.

Lasten vanhemmat olivat valmistuneet eri tavoin siihen, että adoptiolapsella saattaa olla erityistarpeita. Moni vanhemmista koki, että adoptioeuvonnassa ei kerrottu riittävästi adoptiolasten erityistarpeista tai jos erityistarpeista keskusteltiin neuvonnassa, eivät vanhemmat kokeneet todellisuudessa sisäistäneensä sitä, mitä erityistarpeet ja haasteet voisivat heidän lapsensa kohdalla tarkoittaa. Yksi vanhemmista toi esiin, että adoptioeuvonta oli hyvin teoriapainotteista ja saatua tietoa oli vaikea soveltaa käytäntöön erityisesti, koska kyseessä oli vanhempien ensimmäinen lapsi. Osa vanhemmista oli kuitenkin hankkinut itsenäisesti paljon tietoa ja materiaalia traumataustasta ja erityistarpeista valmistautuen niihin, mutta oli myös vanhempia, jotka haastattelussa kertoivat olleensa hyvin optimistisia adoptiota kohtaan, eivätkä tienneet vielä lapsen saavuttua perheeseen, mitä kiintymyssuhde tarkoittaa ja mikä sen merkitys lapselle on.

Täytyy kuitenkin muistaa, että kaikkien haastateltavien adoptioeuvonnasta oli kulunut reilusti yli 10 vuotta ja adoptiolakiin ja tämän myötä adoptioeuvontaan on tullut muutoksia tämän jälkeen. Adoptioeuvonnassa on merkittävässä roolissa adoptiolasten traumataustan ja erityistarpeisuuden käsittely adoptiohakijoiden kanssa. Lisäksi

adoptiohakijoiden kanssa pohditaan heidän edellytyksiään ja voimavarojaan erityistarpeisen lapsen huolehtimiseen sekä valmiuksia pyytää ja vaatia lapselle apua. Vaikka lapsen traumataustan ja erityistarpeisuuden käsittely on yksi tärkeimmistä asioista adoptioeuvonnan aikana, voi olla, että siitä huolimatta adoptiohakija sivuuttaa mielessään mahdolliset haasteet tai ei osaa todenmukaisesti kuvitella niitä oman lapsen kohdalle. Tämä näkyi myös aineistossani. Moni vanhemmista myönsi, etteivät olleet osanneet kaikesta huolimatta ajatella, mitä haasteita lapsella voi olla.

Kyllä, että sitä ei ymmärrä, että se ehkä neuvontavaiheessa on se pulma, mekin oltiin sit lapsettomuudesta kärsiviä ja oltiin ystäväperheen pikkupoikia onnistuneesti hoidettu ja oli mukavaa heidän kanssaan. Me ei niinkun voitu käsittää ollenkaan sitten, minkälaista on, kun tulee kaks tavallaan niin vaikeista lähtökohdista olevaa lasta kotiin ja sitten niinkun yhteinen kieli puuttuu ja kaikki tämä heidän määräämistarpeensa ja... tulee esiin. (H4)

Toisaalta haastateltavat kertoivat kokemuksia myös toisesta päästä. Yksi haastateltavista kertoi valmistuneensa ennen lapsen saapumista ”kaikkeen mahdolliseen”, mutta olikin yllättynyt, kun yhteinen elämä lähti sujumaan täysin ongelmitta. Moni adoptiovanhemmista oli käynyt kunnan järjestämän adoptioeuvonnan. Haastateltavat pohtivat myös eroja adoptioeuvontojen välillä riippuen siitä, kuka adoptioeuvonnan järjesti ja kuka sosiaalityöntekijä sitä antoi. Adoptiovanhempi, jolle adoptioeuvontaa oli antanut pienen kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijä, pohti, kuinka paljon kokemusta ja tietoa adoptiosta todellisuudessa adoptioeuvonnan antajalla oli, koska adoptioeuvonnan antaminen oli hänelle hyvin pieni osa työtä.

Lasten synnyinmaista riippuen, adoptioeuvontaan kuului eri pituisia jälkiseurantajaksoja, jossa sosiaalityöntekijä tapasi lasta ja perhettä, sekä kirjoitti lapsesta seurantaraportteja lasten synnyinmailhin. Haastateltavat, joiden kanssa keskustelin jälkiseurannasta, jakautuivat kahteen ryhmään. Niihin, jotka kertoivat, että jälkiseurannan aikaan ei esiintynyt vielä mitään huolestuttavaa lapsen tilanteessa, johon seurannassa olisi voinut kiinnittää huomiota ja niihin, jotka kokivat, ettei seurannasta saanut varsinaisesti apua heitä huolestuttaviin asioihin.

Oli, kyllä oli (seuranta), että he teki niinkun kolme raporttia sinne [synnyinmaahan], mutta se tavallaan keskitty siihen, että tuota lapsilla on kaikki hyvin ja miten he on kehittyneet, että siinä ei tavallaan ollut sellasta kokonaisuutta, että aateltais sitä, mitä tukitoimia me tarvitaan ja ollaanko me saatu sitä apua, mitä me tarvitaan ja... (H4)

AVUN HAKEMINEN MUUALTA

Ennen lastensuojelun asiakkuuksia, yhden lapsen vanhempia lukuun ottamatta kaikki olivat yrittäneet hakea lapselle jonkinlaista tukea ja apua jostain muualta. Muutamalla lapsella oli lastenpsykiatrian asiakkuus ennen lastensuojelun asiakkuuden alkamista, kun taas osa vanhemmista oli kovasti toivonut lapselle psykiatrasta apua, mutta ei sitä yrityksistä huolimatta ollut saanut. Ennen lastensuojelun asiakkuutta monella lapsella oli jo jokin diagnoosi. Tavallisin diagnoosi oli ADHD, joka oli useammalla lapsella. Myös erilaisia oppimisvaikeuksia esiintyi paljon. Kiintymyssuhdehäiriö oli diagnosoitu vain yhdellä lapsella, mutta useampi vanhempi ajatteli, että lapsella oli kiintymyssuhdehäiriöön viittaavaa oireilua, mutta sitä ei lapsen kohdalla ollut tutkittu.

Tyytyväisyys lastenpsykiatrian tukeen vaihteli. Vanhemmat kuvailivat jonoja lasten- ja nuorisopsykiatrian palveluihin pitkiksi. Vanhemmat kertoivat myös tilanteista, joissa lapsen tilanne paheni huomattavasti sinä aikana, kun he odottivat pääsyä psykiatrian tutkimuksiin tai hoitoon. Joidenkin kohdalla myöskään siirto lastenpsykiatrialta nuorisopsykiatrialle ei sujunut katkoksitta, vaan lastenpsykiatrian kontaktin päätyttyä, nuorisopsykiatrialle täytyi jonottaa. Lapsen muuttaminen toiselle paikkakunnalle aiheutti myös uudelleen jonotuksen psykiatrialle. Lastenpsykiatrian kautta lapsille oli järjestynyt muun muassa toimintaterapiaa, psykoterapiaa ja vanhempainohjausta. Tavallisesti näissä tapauksissa vanhemmat olivat tyytyväisiä psykiatrian tukeen. Niissä tapauksissa, joissa psykiatrialla keskityttiin vain lääkkeiden määräämiseen ja lääkityksen seuraamiseen, vanhemmat eivät olleet tyytyväisiä, koska he olisivat toivoneet lapselle jotain muuta tukea lääkityksen lisäksi. Eniten toivottiin psykoterapeuttista tukea ja kiintymyssuhdehaasteiden ymmärtämistä, mutta näihin toiveisiin ei monenkaan kohdalla vastattu.

Sit kun hän oli koulussa ja tosiaan oli tota varastelua ja muuta, niin olin, et on tää lapsi saatava nyt johonkin testeihin ja koululääkäri, oisko ollu 1. vai 2.luokalla, et voisko testata tän lapsen, niin sitten [kunnassa] on semmonen, et ensin koululääkäri lähettää jonnekin lastenpsykiatriseen arviointiyksikköön, niin sieltä tuli paperit bumerangina takas, et ei oo tarpeeks vakava tapaus, et ei oteta. Vasta sitten kun [lapsen nimi], mä en muista oliko se 3.luokalla, jäi uudemman kerran näpistyksestä kiinni jossain huoltoasemalla, ja se huoltoaseman hoitaja oli soittanut poliisit paikalle, koska se ei saanu meitä kiinni, koska me oltiin kävelyllä silloin, se oli jotain viiden aikoihin iltapäivällä, me oltiin mun miehen kans kävelyllä ja jotenkin kännykät ei kuulunut tai muuta ja tavallaan sit poliisit toi [lapsen nimi], kun se oli ottanut suklaapatukan ja taas prosessit menee silleen, et siitä tulee lastensuojeluilmoitus ja siitä lastensuojeluilmoituksesta mä olin ilahtunut, koska sitten meidän pisteet nousi paljon, et saatiin [lapsen nimi] sinne lastenpsykiatriseen semmoseen arviointii, no siellä ne totes sillä adhd:n, sinänsä adoptioon liittyviä asioita ei mitään todettu siellä, eikä ne osaa siellä tälläsessa random lastenpsykiatrisessa ole adoptioasioiden hoitajia, et ei ne osannut tai ymmärtänyt kiintymyssuhdehäiriöstä tai mistään muusta yhtään mitään ja sitten siellä oikeestaan se hoito oli, et sit kun ne sai adhd-diagnoosin, ne oli tosi onnellisia ja ne löi [lapselle] lääkkeet. (H5)

Vanhempien kokemukset koulusta saatavasta tuesta vaihtelivat yhtä lailla. Joidenkin lasten kohdalla vanhemmat kokivat, että lapsen aloittaessa peruskoulun lapsen haasteet alkoivat näkymään ensimmäistä kertaa selkeästi, jolloin lapsen tilanteeseen olisi pitänyt puuttua tiukemmin.

--sitä (ADHD:ta) alettiin tutkimaan sitten esikoulu-iässä, että hän käyttäyty siellä hyvin hankalasti siellä esikoulussa ajoittain, että oli potkassu jotain tätiä sääreen ja sitten se vauhti oli tietysti pantu sielläkin merkille, että se oli jatkuvaa. Mutta hänen kanssaan hirveen hyvin pärjättiin siellä päiväkodissa ja esikoulu oli silloin samassa, että heillä oli hirveen paljon otetta ja näkemystä siihen ohjaamiseen, että niinkun kaikenkaikkiaan niinkun hyvin se päiväkotia ja esikoulu-aika. Siinähan se sitten meni pieleen, kun hänet laitettiin tavalliselle luokalle sitten alottamaan koulua. Niin se oli vikatikki ihan kokonaan. (H4)

Sitten alko koulu, niin sit lähti niinkun alamäki, kun hän oli ollut koulussa jonkun aikaa, niin mä mietin, et mä en laita enää yhtään lasta kouluun, et se oli ihan kamalaa, kelkka käänty ihan toisin. (H2)

Moni lapsista oli ollut ennen lastensuojelun asiakkuutta erityisopetuksen piirissä pienryhmässä tai erityiskoulussa. Oppimis- ja keskittymisvaikeudet olivat syitä pienryhmäopetuksen tarpeelle. Muutama lapsista oli joutunut vaihtamaan luokkaa tai koulua useamman kerran, koska sopivaa tukea ei ollut aikaisemmilta luokilta löytynyt. Vanhemmat kuvasivat lapsen koulunkäyntiä vaikeaksi ja kokemukset yhteistyöstä koulun kanssa olivat monilla vanhemmilla huonoja. Vaihtuva kouluhenkilökunta ja vähäiset resurssit olivat syitä, jotka vanhemmat kokivat hankaloittaneen lapsen koulutietä. Vanhemmat toivoivat kouluhenkilökunnalta ymmärrystä adoptiotaustasta ja vanhemmat olivatkin käyneet opettajien kanssa keskusteluita lapsen taustasta, sekä esimerkiksi toimittaneet koululle materiaalia adoptiolasten erityistarpeisuudesta. Aineistossa näkyi vanhempien kokemus siitä, että koulussa ei aina ymmärretty lasta ja lapsen tarpeita.

--kotona se tilanne oli silleen, et meillä oli aikamoiset struktuurit vaan muodostunu siihen, koska nähtiin, että lapsi sitä tarvis, mut koulussahan niitä ei sit ollutkaan. Et siellähän se homma oli sit, ja vielä kyseisessä koulussa oli epämäärästä se homma, et siellä ei, välillä sai pelata tossa ja välillä ei, oli sitä ja tätä. Siel se homma lähti sit karahtaa kiville ja tuntu, et sielt tuli kokoajan kotiin viestiä, et ei onnistuta ja kaikki.. Sit lopulta kun ei päästy jotenkin opettajan kanssa yhteisymmärrykseen, niin päätin, et nyt vaihdetaan koulua. Et ei voi olla niin, että meidän poika on syyppää kaikkeen, mitä siellä tapahtuu, mutta siitä eteenpäin on ollut koulun kanssa hirveen hankalaa. (H2)

Tota, hyvin vaikeaa on ollut kaikki nämä vuodet. Opettajat on vaihtuneet, kaiken kaikkiaan on ollut hyvin vaikeaa. Paljon on ollut esimerkiksi näitä koulupäivien keskeytyksiä ja tota ne on ollut sitten, semmonen, mikskä sitä nyt sanois, et ristiriita meidän vanhempien ja opettajan välillä. Et meidän mielestä se ei oo ollut oikein, et meidän lapsi lähetetään sieltä koulusta keskenkaiken pois, et kun tämä ylivilkkaus on hänellä pysyvä ominaisuus, ja sen kanssa pitäis jollain tavalla pärjätä. (H4)

Yhden lapsen kohdalla vanhemmilla ei ollut minkäänlaista huolta lapsesta, kunnes yläkouluiässä lapsen tilanne muuttui täysin hyvin yllättäen.

Ja sit alko kauhee... kauhee kausi. Ja meni vaan niin kun alaspäin kokoajan. Sit alko kasiluokka ja mä otin kouluun yhteyttä, ennen kun kasiluokka alko, mä yritin sanoo, et nyt pitää oikeesti tehdä jotain ja seurata niitä poissaoloja. Pyysin niin kun neuvoja, et mitä me voidaan tehdä. Mut ei se sitte..se vaan jatku samanlaisena.. (H1)

Vanhemmat kokivat, että koulussa ei saanut riittävästi tukea oppimiseen. Vanhemmat kuvailivat, että pienryhmässä ei välttämättä keskitytty oppimiseen lainkaan, vaan koulupäivät puuhasteltiin vain kivoja asioita tai opettajilla ei ollut riittävästi auktoriteettia puuttua lapsen käytökseen koulussa muulla tavalla kuin ilmoittamalla vanhemmalle lapsen käytöksestä. Toisilla vanhemmilla oli taas kokemus, että lapsi ”tippui kärryiltä” opetuksessa oppimisvaikeuksien vuoksi, eikä opettajilla ollut aikaa keskittyä riittävästi yksittäisen lapsen oppimiseen. Yhdessä tapauksessa vanhempi osti lapselle tukiopetusta kotiin oppimisen tueksi;

Se (kotiin ostettu tukiopetus) autto siihen, et hän pysty selviytymään koulusta, et hän ihan selkeesti tarvi sitä tukiopetusta tosi paljon. Ja sitä ei ollut koulussa mahollisuutta missään vaiheessa tarjota, niin sitten sillä pärjättiin sitten jotenkin, mut kaikki, se oli tosi rankkaa meillä kotona. Sit ne kaikki viikonloput meni siihen, että luettiin kokeisiin tai läksyjä, et ihan painajaismaista, semmosta... Joo ja jos aattelee, et päivittäin niinkun läksyihin pitäs, jos ois ne kunnolla tehnyt, niin siihen ois joku kolme tuntia menny päivässä, että se on molemmille meille tosi rankkaa kun illalla oltiin väsyneitä, niin.. sehän oli yhtä itkua ja taistelua sitten.. (H3)

Muita tahoja joihin vanhemmat olivat yhteydessä ennen lastensuojelun asiakkuutta, olivat muun muassa koululääkäri, koulupsykologi, koulukuraattori sekä erilaiset kuntien järjestämät omat matalan kynnyksen palvelut sekä kasvatus- ja perheneuvola. Joillakin oli ollut myös sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus ennen lastensuojelun asiakkuutta, mutta huomasin, että joillekin vanhemmille raja sosiaalihuoltolain mukaisen asiakkuuden ja lastensuojelun asiakkuuden välillä ei ollut täysin selkeä, erityisesti jos samat työntekijät työskentelivät lapsen ja perheen kanssa molemmissa asiakkuuksissa. Muutamissa haastatteluissa nousi esiin, että ennen lastensuojelun asiakkuutta lapsella oli ollut hyvä, toimiva suhde johonkin työntekijään ja myös vanhempi oli ollut tyytyväinen työskentelyyn, mutta kun pidetty työntekijä vaihtoi työpaikkaa, ei

työskentely uuden työntekijän kanssa lähtenyt enää sujumaan ja se päättyi siihen, että lapsi halusi lopettaa työskentelyn.

Kaiken kaikkiaan aineistosta nousi esiin vanhempien kokemus siitä, ettei heitä ja heidän avunpyyntöjensä otettu tosissaan riittävän varhaisessa vaiheessa. Toisaalta osa vanhemmista ei tiennyt, mikä olisi ollut oikea taho avun saamiselle, mutta he toivoivat, että heidät olisi osattu ohjata oikean avun piiriin. Suurin osa vanhemmista ajatteli, ettei se, että apua oli vaikea saada johtunut siitä, että kyseessä oli adoptiolapsi ja heidät adoptiovanhempina olisi nähty niin pärjäävinä ja hyvinä vanhempina, ettei avulle nähty tarvetta. Moni vanhemmista toi kuitenkin esiin, että adoptiovanhemmat nähdään usein vanhempina, jotka hakevat herkästi apua lapselle, joten vanhemmat pohtivat, että heitä voidaan pitää vaativina vanhempina ja voi olla, että heidän ajatellaan jopa liioittelevan lasten haasteita, jonka vuoksi ammattilaiset eivät uskoneet ja ottaneet heidän huoltaan alkuun riittävän vakavasti. Toisaalta esiin nousi myös ajatus, ettei lapsille löydy palvelujärjestelmistä sopivaa, heille kohdennettua tukea. Kun vanhemmat pohtivat esimerkiksi lastensuojelun avohuollon tukitoimia, he kokivat, ettei niissä ollut lapsen ja perheen tilanteeseen sopivia tukitoimia. Tätä havaintoa käsitellen lisää kappaleessa 7.3 Lastensuojelun tukimuodot. Monet vanhemmat kehuivat lapsiaan siitä, että he osaavat olla mukavia, viehättäviä ja hyviä keskustelemaan vieraiden aikuisten kanssa. Vanhemmat kertoivat esimerkeistä, joissa lapset olivat käyneet keskustelemassa ammattilaisten kanssa ja koska vanhempien mukaan lapset osasivat puhua työntekijöiden kanssa asiat ”parhain päin”, eivät työntekijät tunnistanee lainkaan samaa huolta lapsesta kuin vanhemmat itse.

No sit mä kysyin [lapselta], niin hän sano, et no, mä tiedän mitä noi tädit haluaa kuulla ja mä sanon sen, että mä pääsen nopeesti pois. Eli, jos on vähääkään fiksu nuori, niin ei oo vaikeeta tehdä näin. Meillähän myös sosiaalityöntekijä vaihtu ja ois vaihtunu aikasemmin, mut mulle perhetyöntekijä sano, et hänen pitää vaihtaa pois, koska hän on ihan niin kun langennut [lapsen] pauloihin, vai miten se sano. Et tää ei toimi enää. Et [lapsi] on niin hyvä puhumaan, et onneks oli tää toinen perhetyöntekijä, joka oli sit vähän valppaampi, mutta tuntu kyllä vähän oudolta. (H1)

Sanna Mäkipää kertoo ilmiön olevan yleinen kehityksellisesti traumatisoituneen lapsen kohdalla. Kotona arjessa lapsi voi oireilla vakavasti, mutta muissa ihmissuhteissa hän voi käyttäytyä suorastaan ihailtavasti ja siksi vanhempien voi olla vaikea saada ammattilasten uskomaan heidän omia kokemuksiaan. Hurmaaminen, manipulointi ja ”splittaaminen” eli aikuisten kääntäminen toisiaan vastaan voivat olla lapsen keinoja kontrolloida elämää ja lähellä olevia aikuisia. Vanhempien ja ammattilaisten täytyy osata tunnistaa tämä ja varautua lapsen taipumukseen saada aikuiset kääntymään toisiaan vastaan. (Mäkipää 2018, 10.)

Toisin kuin Meri Lehtovaaran pro gradu -tutkielmassa, aineistossani kukaan haastatelluista ei ollut yhteydessä adoptioeuvonnan antajaan, kun heillä ilmeni huolta lapsesta tai perheen tilanteesta (Lehtovaara 2014, 48–49). Lähes kaikki haastateltavat sanoivat, etteivät he tiedä, että adoptioeuvonnan antajaan voisi olla yhteydessä lapseen liittyvistä huolista tai haasteista varsinaisen adoptioeuvonnan päättymisen jälkeen. Adoptiolaisissa kuitenkin sanotaan; *Adoptioeuvonnan antajan on tarvittaessa annettava 24 §:n 1 momentissa tarkoitettua neuvontaa, apua ja tukea myös adoption vahvistamisen jälkeen. Adoptiovanhemmille on lisäksi tarjottava mahdollisuus siihen, että adoptiolapsen ja -perheen erityisen avun ja tuen tarve selvitetään tarvittavassa laajuudessa. Adoptioeuvonnan antajan on tarvittaessa ohjattava adoptiolapsi ja -perhe sekä lapsen aikaisemmat vanhemmat mahdollisimman varhaisessa vaiheessa sosiaali- tai terveyspalvelujen taikka muun avun ja tuen piiriin.* (Adoptiolaki 2012/22 § 25.)

Muutama vanhemmista oli ollut yhteydessä adoptiokuraattoriin ja hakenut tätä kautta neuvoa ja tukea perheen tilanteeseen. Vertaistuki nousi kaikissa haastatteluissa merkittävään asemaan. Perheet tunsivat toisia adoptioperheitä, joilla oli samanlaisia haasteita tai perheitä, joissa adoptiolapsi oli myös lastensuojelun asiakkaana. Vertaistuki oli monille merkittävä tuki ja apua perheen haasteisiin. Haastateltavat kertoivat saaneensa vertaisiltaan tukea, neuvoja ja ymmärrystä. Ymmärrys oli vanhemmille tärkeä kokemus, koska he kuvailivat, että monen ihmisen on hankala ymmärtää lapsen ja perheen tilannetta, jos siitä ei ole omakohtaista kokemusta. Ymmärrykseen liittyi myös se, että vertaisille ei tarvinnut aina selittää asioita uudelleen alusta alkaen, minkä vanhemmat kokivat uuvuttavana.

Se on niinkun todellakin, voi sanoo, että ihan henkireikä ja siis todella aino, mistä mä saan, enhän mä saa mistään mitään tukee tai apuu, muuta kun sit sieltä vertaistukiryhmästä, missä sit on, koska adoptiolapsii on tosi paljon lastensuojeluasiakkaana ja on näit vaikeuksii, ne on hyvin saman tyyppisiä, niin sieltä saa sekä tietoo, et neuvontaa, esimerkiksi se, että mä uskalsin ne poliisit soittaa, niin mä en varmaan ois uskaltanut, eikä ees tullut mieleen, jos mä en oikeesti ois kuullut sieltä niitä tarinoita ja sitä rohkasua, et hei se kannattaa mahdollisimman aikasin saada se karkailukierre poikki ja rohkastu siihen, et reippaasti vaan lastensuojeluilmoitus, et en mä ois varmaan yksistään ilman heitä tämmösiä uskaltanut ees tehdä tai ehkä ei ois tullut ees mieleen. (H3)

Eräs vanhempi koki saavansa tukea ystäväperheeltä, joka toimi sijaisperheenä. Kyseinen perhe oli merkittävässä asemassa läsnä myös adoptiolapsen elämässä tukemassa häntä. Sijais- ja adoptiolapsilla näkyy elämässä usein samankaltaisia haasteita, joita ystäväperhe oli omalla kohdallaan nähnyt ja näin heillä oli antaa neuvoja lapsen vanhemmille. Perheellä oli vankka näkemys, että lapsesta on jaksettava *pitää kiinni*, vaikka lapsella oli haastavaa oireilua ja koko perheen tilanne oli sen myötä raskas. Vanhemmat ajattelivat, että lapsi yritti käytöksellään toistaa hänen hylkäämistään. Lasta ei missään vaiheessa sijoitettu ja lopulta rankkojen vuosien jälkeen lapsen ja perheen tilanne tasaantui.

Paras apu oli se kaverin perhe, jotka toimi sijaisperheenä ja niil oli niinkun tämmönen, varmaan ne oli Priden käyny ja heillä oli ollut pieniä, sijoitettuja lapsia. Niin heidän kanssa meillä oli semmonen hyvä, tavallaan verkostoyhteistyö ja sit muutama muu tämmönen adoptioperhe, josta me sit saatiin sitä, että jossain vaiheessa mä sit joltain kaverilta kysyinkin, et kestäks sä, aina kun mä soitan ja puhun vaan näitä kauheita asioita, mitä meillä tapahtuu eli se verkosto oli se tuki, mistä me sit jotakin saatiin. (H6)

6 LASTENSUOJELUN ASIAKKUUDEN ALKAMINEN

6.1 LASTENSUOJELUILMOITUS

Aineistossa vanhemmat itse, koulu, lastenpsykiatrian poliklinikka tai poliisi tekivät lapsesta ensimmäisen lastensuojeluilmoituksen tai olivat muulla tavalla sosiaalitoimeen yhteydessä. Kaksi vanhempaa olivat tehneet ensimmäisen lastensuojeluilmoituksen lapsestaan itse, mutta ilmoitukset eivät olleet johtaneet siinä vaiheessa mihinkään. Toinen oli yhteydessä sosiaalipäivystykseen puhelimitse, jossa oli todettu, ettei lastensuojelulle ole tilanteessa tarvetta. Viikon sisällä tästä lastenpsykiatria teki lapsesta lastensuojeluilmoituksen, lapsen jouduttua osastojaksolle lastenpsykiatrialle ja lapsen lastensuojelun avohuollon asiakkuus alkoi. Toinen vanhempi oli tehnyt kaksi lastensuojeluilmoitusta lapsen karkailuihin liittyen, mutta lastensuojeluilmoitukset eivät johtaneet edes yhteydenottoon. Myöhemmin lapsen lastensuojelun asiakkuus alkoi kiireellisellä sijoituksella, joka johti huostaanottoon.

Iso määrä poissaoloja ja häiriökäyttäytyminen koulussa olivat syitä koulun tekemiin lastensuojeluilmoituksiin. Lähes kaikilla lapsilla oli runsaasti poissaoloja koulusta ennen lastensuojelun asiakkuutta ja se oli useimmilla vanhemmilla yksi ensimmäisistä merkeistä, mistä he huolestuivat ja johon he yrittivät löytää keinoja puuttua tilanteeseen. Muita aineistossa toistuvia merkkejä ennen lastensuojelun asiakkuutta olivat harrastusten lopettaminen ja kavereiden vaihtuminen.

Sit hän oli aamulla tolkkuttoman väsynyt ja tuota, me oltiin tietysti, meidän piti lähteä töihin kumminkin ja poikaa herätettiin, joojoo kyllähän kohta herää ja nousee ja muuta tämmöstä. Ja sit se rupes meneen siihen, et hän joko ei mee kouluun ollenkaan tai sitten, meni vasta viimeselle tunnille. Mä aina ruokatunnilla sydän kylmänä aukasin Wilman ja katoin mitä siellä on ja punastahan siellä oli peräkkäin viikko tolkulla. (H6)

Mut sitten, seiskaluokan kevätlukukaudella aivan yhtäkkiä ilmottaa, et hän lopettaa harrastukset ja alko pinnaamaan koulusta. Ja sitten vaihtuu kaveripiiri aivan täysin. Et hän unohti täysin kaikki vanhat kaverit ja sai ihan uuden jengin ja oikeasti jengin. Ja aamulla hän lähti, hän nousi ajoissa ja bussilla meni, mut ei mennyt kouluun, vaan meni [kauppakeskukseen] ja meni pitkään ennen kun koulu reagoi. Et mä vaan

näin niitä punasia poissaoloja ja [lapsi] vaan selitti, et ei hän nyt jaks mennä ja sit kyllä meidän aloitteesta siihen puututtiin, jolloin ilmeni, et hän oikeesti on siellä [kauppakeskuksessa]. (H1)

Pitkään jatkunut haasteellinen käytös oli monen kohdalla syy lastensuojelun asiakkuuden alkamiselle. Lapsen tilanne muuttui rajusti tavallisesti lapsen tullessa murrosikään. Monen kohdalla haasteelliseksi koettuun käytökseen murrosiän kynnyksellä liittyi esimerkiksi kotoa karkailua, varastamista, aggressiivista käyttäytymistä ja päihteiden käyttöä. Yhden lapsen asiakkuus alkoi hänen sisaruksensa huostaanoton myötä, jotta lapselle voitiin tarjota oma tuki tukihenkilön avulla, koko perhettä kuormittaneeseen tilanteeseen. Tässä tapauksessa lapsen lastensuojelun asiakkuus ei ollut pitkäaikainen. Monella lapsista oli myös lastensuojelun asiakkuuden aikoihin kokemusta kiusaamisesta ja monen kohdalla kiusaaminen oli rasistista, minkä vanhemmat uskoivat jollain tavalla vaikuttaneen myös lapseen. Kaikkien lasten kohdalla vanhemmat eivät olleet tietoisia kiusaamisesta tai rasismista, vaan asia oli tullut vanhempien tietoon vasta paljon myöhemmin.

Yksi vanhemmista kuvaili, että hän oli vain tottunut pärjäämään ja jaksamaan lapsen haastavaa käytöstä, eikä hän ollut ajatellut tarvitsevansa lastensuojelun apua. Lapsesta tehtiin ensimmäinen lastensuojeluilmoitus, koska vanhempaa epäiltiin lapsen kaltoinkohtelusta ja joka johti lapsen kiireelliseen sijoitukseen. Vaikka myöhemmin selvisi, ettei epäily pitänyt paikkansa, ei lapsi palannut kiireellisen sijoituksen jälkeen enää takaisin kotiin, koska lastensuojelun työntekijät arvioivat, ettei lapsi ole kotikuntoinen, vaan hän tarvitsee tuekseen kodinomaisen laitosympäristön. Tämän kautta vanhempi myös ymmärsi lapsen haastavuuden ja avun tarpeen.

Niitä lastensuojeluilmoituksia tuli sitten aikamoiset määrät, niin, niitä arvioita meistä alettiin sitten tekemään lastensuojelun puolelta, niin näitten koulun ilmoitusten vuoksi. Me sitten kerrottiinkin niissä arvioinneissa ihan rehellisesti, että mikä tämä tilanne on ja, niissä sitten todettiin jotakin sen suuntasta, et me ollaan ihan täysjärkisiä kansalaisia ja tota yritetään parhaamme mukaan tuota [lapsen nimi] kasvattaa ja meillä on kotona rutiinit ja asiat kunnossa, ja sitten ei oikein oo semmosia sopivia tukimuotoja meidän lapselle. (H4)

Aineistossa yhdelle lapsista oli tehty neljä lastensuojelun palveluntarpeen arviota ennen lastensuojelun asiakkuuden alkamista. Palveluntarpeen arvioinneissa ei kerta toisensa jälkeen nähty tarvetta lastensuojelulle, vaikka perheen tilanne oli tilanteessa jo hyvin haastava lapsen oireilun vuoksi. Työntekijät näkivät palveluntarpeen arvioinnissa, että vanhemmat olivat kykeneviä huolehtimaan lapsen perustarpeista ja kasvatustehtävästä, eikä lastensuojelulla olisi ollut tarjota lasta ja perhettä tukevia palveluita. Myöhemmin lapsi huostaanotettiin, kun avohuollon tukitoimet eivät riittäneet tukemaan lasta ja perhettä. Aineistosta ilmeni myös muiden vanhempien kohdalla kokemus siitä, että sosiaalityöntekijät arvioivat vanhempien olevan kykeneviä huolehtimaan lapsesta, eikä lastensuojelulla ollut sopivia tukitoimia perheen tilanteeseen, vaikka lapsen ja perheen tilanne oli ehtinyt kehittymään jo erittäin haastavaksi. Aineistossa nousi esiin ajatus ja kokemus siitä, että lastensuojelun avohuollon tukitoimet ovat vain tietyn tyyppiselle asiakasryhmälle suunnattuna. Haastateltavat kuvasivat sitä asiakasryhmää perheiksi, joiden vanhemmilla on *väkivalta-, mielenterveys- tai päihdeongelmia*. Käsittelen aihetta lisää kohdassa 7.3. Lastensuojelun tukimuodot.

Mä olen nyt oppinut sen, et lastensuojelun asiakkaaksi yleensä oletetaan, selvästi sosiaalipuoli ajattelee, että sinne tulee niitä perheitä, joilla on niitä perusongelmia itsellään, jollain vanhemmalla on mielenterveys, päihde, väkivalta whatever jotain tällaisia ongelmia. Ajatus on se, että lastensuojelussa suojellaan lasta perheeltä. Meidän tapaus on se, että meidät on herranjumala sertifikoitu niin moneen kertaan, me ollaan normaali, terve, koulutettu kaikinpuolin ok perhe, mutta me ei pystytty suojelemaan meidän lasta koululta ja lapsen on pakko olla koulussa. Niin tässä oli tää ja se kouluympäristö oli huono ja ei osannut sitä hoitaa ja me ei pystytty kodin ulkopuolella olevia asioita hoitamaan, me ei saatu apua ja lapsi ei saanut apua – (H5)

Kahdessa perheessä oli päädytty ratkaisuun, jossa toinen vanhemmista muutti lapsen kanssa toiselle paikkakunnalle kauaksi kotipaikkakunnasta. Vanhemmat eivät siis eronneet, vaan he päätyivät keskenään sellaiseen ratkaisuun, että toinen vanhemmista muuttaa väliaikaisesti lapsen kanssa kauaksi kotipaikkakunnasta. Syynä toiselle paikkakunnalle muuttoon oli ajatus saada lapsi irti ympäristöstä ja ei toivotusta kaveripiiristä, johon liittyi riskitekijöitä, kuten päihteitä ja väkivaltaa. Yksi adoptiovanhempi taas oli vuokrannut itselleen asunnon paikkakunnalta, johon lapsi oli sijoitettu pitkäaikaisesti, jotta hänellä oli mahdollisuus tavata lastaan useammin. Lapsen

vanhemmat olivat tehneet päätöksen, ettei lapsi voi tulla kotipaikkakunnalle kotilomille, koska ”vääränlainen” kaveripiiri veti häntä siellä puoleensa ja kotilomat eivät olleet yrityksistä huolimatta onnistuneet. Vanhempi pohti, että mikäli lapsen huostaanotto purettaisiin ennen täysi-ikäistymistä, voisi vanhempi jatkaa lapsen kanssa asumista kyseisellä paikkakunnalla niin, että lapsella olisi mahdollisuus käydä koulu siellä loppuun, sekä jatkaa alkaneissa hoitokontakteissa. Vanhemmat olivat siis tehneet todella suuria uhrauksia lapsen tilanteen eteen tekemällä päätöksen, että toinen vanhemmista muuttaa perheen yhteisestä kodista lapsen kanssa kauaksi vaarantavasta ympäristöstä. Muutto vaati tietenkin paljon järjestelyitä ja vanhemmat joutuivatkin miettimään muun muassa töiden järjestämistä.

6.2 KIIREELLINEN SIJOITUS ENSIMMÄISENÄ INTERVENTIONA

Kahta lasta lukuun ottamatta loput kahdeksan lasta olivat olleet kiireellisesti sijoitettuna jossain vaiheessa asiakkuutta. Lapsista kolmella lastensuojelun asiakkuus alkoi kiireellisellä sijoituksella ja neljännellä kiireellinen sijoitus alkoi hyvin pian lastensuojelun avohuollon asiakkuuden alkamisen jälkeen niin, ettei avohuollon työskentelyä ehditty ennen kiireellistä sijoitusta aloittamaan. Näistä neljästä kiireellisestä sijoituksesta, kolme sijoitusta tehtiin vanhemman toiveesta. Haapala (2019) tutki pro gradu -tutkielmassaan kiireellisiä sijoituksia ja aineistona oli 61 vuonna 2017 kiireellisesti sijoitetun 16–17-vuotiaan nuoren asiakirjaa. Tutkielmassa 21,3 prosentilla nuorista lastensuojelun asiakkuus alkoi samana päivänä kuin kiireellinen sijoitus. (Haapala 2019, 54.) Tutkielmassani lastensuojelun asiakkuudet alkoivat siis hieman useammin kiireellisellä sijoituksella. Kiireelliset sijoitukset alkoivat useimmiten kärjistyneissä tilanteissa, joissa vanhemmat kokivat riittämättömyyttä pärjätä lapsen kanssa. Ennen akuuttia tilannetta lapsen tilanne oli kuitenkin jatkunut haastavana pitkään. Ennen kiireellistä sijoitusta vanhemmat olivat yrittäneet hakea apua lapselle, mutta he eivät olleet kokeneet saavansa oikeanlaista apua. Vanhemmat kokivat itsensä uupuneiksi pitkään jatkuneiden haasteiden vuoksi ja kuvailivat ”seinän” tulleen vastaan, jolloin kiireellinen sijoitus oli heille viimeinen vaihtoehto pysäyttää tilanne ja saada apua koko perheen pitkään jatkuneeseen vaikeaan tilanteeseen.

--soitin 112, ja tota noin niin pyysin poliisit paikalle, mä aattelin et nyt tää asia ratkastaan, ihan kertakaikkiaan. Ei siinä sit mitään [isä] sai [lapsen] minusta irti ja pääsin avaan poliiseille ovet ja sit mentiin sosiaalipäivystyseen ja sit mä vaan ilmoitin, et me ei jakseta enää, et nyt kertakaikkiaan poika ei voi tulla kotiin ja siitä se sit lähti, ensin kiireelliseen sijoitukseen [paikkakunnalle x], oli siel sit vähän yli kaks kuukautta ja on sieltä sit siirtynyt [paikkakunnalle y]. (H3)

En muista enää sitä yötä tai mitä siinä tapahtu, mutta se oli, se oli silleen, et se oli päihtyneenä ja teki jotain typerää ja näin. Ja mä olin, et tää ei missään tapauksessa voi enää jatkua, kohta tässä käy huonosti, et se ottaa jotain ja se oli niin penska siinä vaiheessa vielä, et ei se varmaan edes tiennyt mitä sille annettiin, niitä jotain tabuja ja muita. Mä aattelin, et se tappaa ittensä ennen kun me päästään tässä eteenpäin. Ei ne tehnyt mitään, minä pyysin, itse pyysin, että otatte pikasen huostaanoton (H5)

--lopulta niin, että mä ilmoitin ihan, et mä en pysty enää, siis mun omat voimat, et siinä vaiheessa ne vasta tarttu, et kun mä ihan niinkun, et mun voimat ei enää riitä, mä en pysty enää niitten kahen muun kanssa, antaa niille, mitä ne tarttee ja just se huoli, pahimpana mä pidin tätä karkaamista ja missä kulkee ja missä on, kun ei yhtään tienny minkälaisissa porukoissa, missä on, onko ees hengissä. (H9)

Päätös kiireellisestä sijoituksesta tehdään, kun lapsi on välittömässä vaarassa, koska 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihkeitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään (Lastensuojelulaki 2007/417 §38 & §40). Kahdeksasta lapsesta, jotka olivat joko asiakkuuden alkaessa tai myöhemmin kiireellisesti sijoitettuna, seitsemällä kiireellinen sijoitus johti huostaanottoon. Ennen huostaanottoa lapsi saattoi olla sijoitettuna vähän aikaa avohuollon tukitoimena kiireellisen sijoituksen jälkeen, mutta joka tapauksessa päätös sijoituksesta oli ensimmäisestä kiireellisestä sijoituksesta huostaanottoon asti. Vain yksi kiireellisesti sijoitetuista lapsista palasi sijoituksen jälkeen kotiin, mutta myös hänet huostaanotettiin myöhemmin.

Se, että kiireellinen sijoitus ehtii oleman ainoa avohuollon tukitoimi ennen huostaanottoa, kertoo siitä, että lapsi ja perhe eivät ole saaneet riittävästi apua ja tukea ennen huostaanottoa. Se kertoo siitä, että tilanne on ajan mittaan ehtinyt kehittyä niin vaikeaksi, että huostaanotto, joka on viimesijainen keino puuttua tilanteeseen, on enää ainoa vaihtoehto. Vanhemmat olivat tilanteissa jo niin väsyneitä, koska eivät olleet saaneet apua muualta, että toivoivat itse useimmiten lasten kiireellistä sijoitusta ja myöhemmin huostaanottoa.

7 KOKEMUKSET LASTENSUOJELUN ASIAKKUUDESTA

Tutkielmassa lasten lastensuojelun asiakkuudet olivat edenneet eri tavoin. Toisilla vanhemmilla oli enemmän kokemusta lastensuojelun avohuollon tarjoamista tukimuodoista ja palveluista, mutta niin kuin aiemmissa kappaleissa tuli esille, monella lapsella avohuollon tuki jäi lyhytkestoiseksi, koska lapsi sijoitettiin nopealla aikataululla pitkäaikaisesti. Kiireellinen sijoitus johti lähes jokaisen lapsen kohdalla huostaanottoon. Yhtäkään lapsista ei sijoitettu perheeseen, vaan kaikki sijoitettiin lastensuojelulaitoksiin. Sijoitus laitokseen kertoo lapsen tilanteen haastavuudesta, sillä lastensuojelulaki korostaa perhehoidon ensisijaisuutta sijaishuoltopaikkaa valittaessa (Lastensuojelulaki 2007/417 §50). Tavallista oli, että lapsi oli ollut sijoitettuna useampaan eri lastensuojelulaitokseen. Osalla sijoituspaikka oli vaihtunut siinä vaiheessa, kun kiireellisen sijoituksen jälkeen lapselle etsittiin pidempiaikaista sijaishuoltopaikkaa. Osalla lapsista sijaishuoltopaikka vaihtui kuitenkin vielä sijaishuollon aikana. Tavallisin syy sijaishuoltopaikan vaihtumiselle huostaanoton aikana oli se, ettei sijaishuoltopaikka vastannut lapsen tarpeisiin oikealla tavalla, vaan lapsi tarvitsi tukea, jota sen hetkessä sijaishuoltopaikassa ei ollut lapselle tarjota. Tuen tarpeet liittyivät lasten päihteiden käyttöön tai mielenterveyden tukemiseen.

7.1 LASTENSUOJELUPROSESSIN EPÄSELKEYS

Vanhemmilla oli kokemuksia tyypillisistä lastensuojelussa näkyvistä haasteista, kuten resurssipulasta ja sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta. Vanhemmat eivät aina edes tieneet kuka lapsen vastuusosiaalityöntekijä oli, mikä aiheutti haasteita selvittää ja hoitaa lapsen asioita. Joissakin tapauksissa lapsen sosiaalityöntekijän vaihtaessa työpaikkaa, ei uutta sosiaalityöntekijää saatu tilalle, jolloin lapsen asiat olivat väliaikaisesti siirrettynä toiselle sosiaalityöntekijälle hoidettavaksi omien asiakkaiden ja töiden lisäksi.

No siis [kotipaikkakunnan] sosiaalityöntekijöiden, täytyy sanoo, et ensinnäkin koko kesän oli niin, että et siis meillä vaihtu kokoajan sosiaalityöntekijä, mikä oli.. No tos oli esimerkiksi kun [lapsen nimi] just kun tuli sitten tänne [sijaispaikan nimi] ja muuta, et oltiin pari kuukautta, et me ei ees tietty, ei ees ollu mitään sosiaalityöntekijää, eikä me ees tiedetty et onks se vai kuka on, tää niin ku, se [kotipaikkakunnan] tilanne oli jotenkin hirvittävän sekava ja koko sen kesän ja muuta, et ne vaihtu ne ihmiset, kukaan ei ollu yhtään kartalla [lapsen nimi] tilanteesta, me ei tiedetty yhtään mihin meidän ois pitänyt soittaa tai kelle, kenen kans sopia. (H3)

Aineistossa näkyi myös vanhempien kokemus lastensuojeluun liittyvien käsitteiden ja päätösten ymmärtämättömyydestä. Haastatellessani vanhempia, huomasin etteivät kaikki vanhemmat aina olleet täysin selvillä esimerkiksi siitä, milloin lapsi oli ollut kiireellisesti sijoitettuna, milloin avohuollon sijoituksessa ja milloin taas huostaanotto astui virallisesti voimaan. Tulkitsin haastatteluista, että joillekin vanhemmista oli jopa hieman epäselvää, milloin lastensuojelun asiakkuus oli todellisuudessa alkanut. Ennen lastensuojelun avohuollon asiakkuutta, lapsella oli saattanut olla sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus tai lapsella ja perheellä oli saattanut olla kontakti kasvatus- ja perheneuvolaan tai muuhun kunnan järjestämään matalan kynnyksen palveluun. Vanhemmat kuvasivat sosiaalityöntekijöiden käyttävän myös ammattikieltä ja käsitteitä, joita vanhemmat eivät ymmärtäneet.

Vanhemmat olivat myös epävarmoja siitä, mikä oli kenenkin lapsen elämässä olevan työntekijän rooli ja siitä, mistä asioista sovitaan lapsen vastuusosiaalityöntekijän kanssa ja mistä asioista lastensuojelulaitoksen kanssa. Yksi vanhemmista sanoi, että pelkästään tämänlaisten käytännönasioiden hahmottaminen on vaikeaa, kun on ensimmäistä kertaa tekemisissä lastensuojelun kanssa. Erityisesti ne vanhemmat, joiden lapsen asiakkuus oli edennyt nopeasti huostaanottoon koko asiakkuuden alkamisen jälkeen, tunsivat epävarmuutta lastensuojelun prosessien ja käytäntöjen ymmärtämisestä. Erityisesti isommissa kaupungeissa palveluiden eriyttäminen eri yksiköihin ja eri työntekijöille lisäsi sitä, että työntekijät vaihtuivat usein. Lapsen asiakkuuden siirtyessä toiseen yksikköön, oli vanhempien vaikea hahmottaa uuden yksikön roolia. Yksi vanhemmista ehdottikin, että uusien lastensuojelun asiakkaiden vanhemmille annettaisiin koottu opas, jossa olisi tietoa lastensuojelusta ja sen käytännöistä. Epäselvyyteen liittyi myös se,

etteivät vanhemmat aina ymmärtäneet, millaisia palveluita ja tukimuotoja lastensuojelulla on mahdollista tarjota.

On huolestuttavaa, että vanhemmat kokivat lastensuojelun toiminnan näin monimutkaiseksi ja vaikeaselkoiseksi. Havainto prosessien ja toiminnan epäselkeydestä ei varmasti kosketa vain adoptiovanhempia, vaan yleisesti kaikkia vanhempia, joiden lapsi on lastensuojelun asiakkaana. Ajattelen, että on erityisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla kertoa sekä lapselle itselleen että vanhemmille lastensuojelun prosesseista ja selittää käsitteet auki, niin että lapsi ja vanhemmat ymmärtävät niiden todellisen tarkoituksen. Asianosaisten olisi tärkeä ymmärtää erityisesti lastensuojelulain mukaiset sijoituspäätökset ja niiden erot, sillä siinä on merkittävä ero, onko lapsi sijoitettuna kiireellisesti vai avohuollon tukitoimena. Sosiaalityöntekijöiden, sekä muiden lastensuojelun työntekijöiden on kiinnitettävä huomiota myös omaan puheeseen, koska työntekijät voivat helposti huomaamattaan käyttää *ammattislangia*, joka ei ole asiakkaille ymmärrettävää. Kaikki vanhemmat olivat olleet hyvin aktiivisessa roolissa selvittämässä lapsen asioita ja he olivat itse ottaneet asioista etukäteen selvää. Mikäli heille lastensuojelun käytännöt näyttäytyivät näin vaikeaselkoisina ja monimutkaisilta, minkälaisina ne näyttäytyvät vanhemmille, joilla ei ole halua tai voimavaroja olla yhtä aktiivisesti mukana selvittämässä lapsensa tilannetta ja hakemassa siihen apua.

7.2 TYÖNTEKIJÖIDEN ADOPTIOYMMÄRRYS

Aineistosta nousi selkeästi esiin adoptiovanhempien kokemus työntekijöiden ymmärtämättömyydestä lapsen taustaa kohtaan. Vanhempien mukaan heidän kohtaamillaan lastensuojelun työntekijöillä, kuten lapsen vastuusosiaalityöntekijällä ja lastensuojelulaitoksen työntekijöillä ei ollut käsitystä adoptiolasten taustasta ja menetyksistä, sekä siitä miten adoptoitu lapsi voi oireilla. Aineistosta nousi selkeästi esiin se, että vanhemmat kohtasivat samanlaista ymmärtämättömyyttä ja tietämättömyyttä myös muilta työntekijöiltä esimerkiksi lastenpsykiatrialta ja koulusta. Vanhemmat kokivat ymmärtämättömyyden turhauttavana ja estävän oikein kohdennetun tuen saamista. Vanhemmat olivat tyytyväisiä, jos työntekijät

tietämättömydestä huolimatta ottivat vastaan tietoa, jota vanhemmat useimmiten mielellään tarjoutuivat jakamaan lapsen taustasta sekä adoptiolapsille tyypillisistä erityistarpeista ja oireilusta. Kaikilla vanhemmilla ei ollut kuitenkaan kokemusta siitä, että työntekijät olisivat ottaneet vastaan tietoa tai yrittäneet ymmärtää lasta ja hänen taustaansa. Tällaisissa tilanteissa vanhemmat kokivat, että lastensuojelun työntekijät syyllistivät vanhempia huonosta kasvatuksesta tai lapsen liiallisesta rajoittamisesta. Vanhemmat ymmärsivät toisaalta sen, että adoptio ei ole kovin yleistä, eivätkä kaikki lastensuojelun työntekijät ole koskaan työssään tekemisissä adoptoitujen kanssa. Vanhemmat pohtivat aineistossa, että lastensuojelun työntekijöillä yleensä kuitenkin oli tai ainakin pitäisi olla jonkinlaista ymmärrystä traumataustasta.

No ollaan käsitelty sitä (adoptiotaustaa) joo. Ei oo kauheesti kokemusta, mutta he on hyvin avoimesti ottanut vastaan sitä tietoo ja sitten, ja niinkun ollaan keskusteltu paljon siitä traumataustasta ja mä oon toimittanut kaikenlaista materiaalia, et siit mä oon ilonen, et he on ottanut sen oppimisen kannalta ja sen, et halunnukki tietää siitä enemmän ja selvittää sitä. Et tota, joo. Ei nyt voi sanoo, et ois suuria adoptioasiantuntijoita, mut musta se asenne on ollut tosi kohillaan, kun mun mielestä taas siellä [aiemmassa sijoituspaikassaa] sai puhuu ihan ku seinille asiasta, et ei siin niinku oikein kiinnostanut ketään ja ei he niinkun ottanut sitä onkeensa siinä et. Siinä oli ihan omat vivahteensa siinä asiassa. (H3)

*T: Onko missään kohtaa työskentelyä otettu adoptiotaustaa huomioon?
Onko kukaan ajatellut...*

H: Ei. Siis kertakaikkiaan mikään näistä, niinkun koulussa tai missään, vaikka mä oon aina kertonut hyvin avoimesti, sanottu ja oltu ja kerrottu, että [lapsen nimi] on ollut puolitoista vuotta lastenkodissa, suoraan synnytyksestä siihen kun me tullaan ja käytännössä suljetussa huoneessa. Että, jos kukaan joka on yhtään lukenut psykologiaa ymmärtää sen, että jos sulta puuttuu se varhainen vuorovaikutus, sulta puuttuu se kiintymyssuhde, ei ole mahdollista, etteikö se vaikuttaisi ihmiseen. Se vaikuttaa toisiin toisella lailla ja toisiin toisella lailla ja tota, meidän lapsiin se kyllä vaikutti, mutta se on just huono, kun me ollaan oltu sen verran hyvä perhe niin me ollaan pystytty kompensoimaan sitä sillä tavalla, niin kauan kunnes lapsi on teini-iässä, jollon me ei voida häntä enää suojella. (H5)

Se johtava sosiaalityöntekijä oli niinkun jotenkin kärryillä siitä, että mistä puhutaan, kun puhutaan adoptoidusta nuoresta ja mistä puhutaan, kun puhutaan kiintymyssuhteen traumasta, mutta yks varsinkin oli niistä sosiaalityöntekijöistä semmonen, et se oli ihan selkeesti sitä mieltä, et tää on nyt tämmönen kurinpidollinen ongelma. (H6)

Sijoitettujen lasten ja adoptiolasten taustalla on usein hyvin samankaltaisia menetyksiä ja traumaattisia kokemuksia. Lisäksi sekä sijoitetuilla lapsilla, että adoptiolapsilla esiintyy useimmiten kiintymyssuhdehäiriöitä. (Raaska 2015.) Ajattelen, että koska lastensuojelun työntekijät ymmärtävät sijaislasten taustoihin liittyviä traumoja ja menetyksiä, tulisi heidän samalla tavalla nähdä myös adoptiolasten taustaa. Pohdin, mikä voisi aiheuttaa sen, että lastensuojelun työntekijät eivät samalla tavalla ymmärrä adoptoidun lapsen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Voisiko syynä olla se, että adoptiolapset adoptoidaan useimmiten melko pieninä turvallisiksi miellettyihin perheisiin, ja siksi varhaisten menetysten vaikutus on helppo unohtaa tai ajatellaan, että adoptio turvalliseen perheeseen tarjoaa lapselle riittävästi korjaavia kokemuksia. Yksi vanhemmista kertoi, että kun hän oli puhunut lastenpsykiatrille lapsen traumataustasta ja toivonut lapselle terapiaa, oli psykiatri todennut, että lapsi on ollut jo niin pitkään Suomessa, ettei lapsen taustalla ole enää mitään merkitystä. Tällainen vanhemman kuulema kommentti kertoo paljon siitä, minkälainen voi olla ammattilaisen tietämys adoptiolasten taustoista ja sen vaikutuksista. Adoptoituja lapsia on kaikkiin lapsiin verrattuna pieni määrä ja näin ollen myös lastensuojelun asiakkaista hyvin pieni määrä on adoptoituja, joten on totta, etteivät kaikki lastensuojelun työntekijät kohtaa työssään koskaan adoptoituja. Näkisin kuitenkin tärkeänä, että työntekijät suhtautuisivat avoimesti tietoon, jota lasten vanhemmat antavat ja etsisivät myös itse tietoa, jos asiakkaana on adoptoitu lapsi.

7.3 LASTENSUOJELUN TUKIMUODOT

Lastensuojelun avohuollon tarjoamat tukimuodot nähtiin aineistossa yksimielisesti hyvin suppeina ja sopivana vain tietynlaisille asiakasryhmille, joihin adoptiolapset ja heidän vanhempansa ei nähty kuuluvan. Vanhemmat kokivat, että lastensuojelun tukitoimet olivat kohdennettu enemmän sellaisille perheille, joissa vanhemmilla on

haasteita elämänhallinnan kanssa ja esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeongelmia. Aineistosta nousi esiin vanhempien pohdinta siitä, onko lastensuojelulla tarjota lainkaan tehokkaita tukitoimia, jotka sopisivat adoptionuorille, joiden kotiloissa ei ole heitä vaarantavia tekijöitä tai vanhempien elämänhallinnassa puutteita. Vanhemmat toivat esiin myös kokemuksiin siitä, että heidän kysyessään neuvoa, ei heitä aina osattu ohjata lapsen kanssa, koska he olivat *osaavia ja kykeneviä* vanhempia, jotka olivat joutuneet hankkineet paljon tietoa liittyen lapsen haasteisiin ja oireiluun liittyen.

Oikeesti, että mä väitän, et me ollaan sen verran aika hyviä vanhempia ja ollaan koettu kaikenlaista, meillä on rajat ja rakkaudet ja meillä annetaan positivistia palautetta, kannustetaan ja keuhataan ja silti vähän vaaditaan ja ihan siis mä en keksi mitään mitä ois voitu tehdä toisin ja sitkun mä sanon työntekijöille, et mitä me tehdään, niin eihän ne meitä osaa neuvoo. (H5)

Niin ja siis tavallaan musta se repertuaari on liian pieni. Et tavallaan, et se on tietyltävalla semmonen, sitä tarjotaan sitä perhetyötä tai mikä se onkaan, se on päiväsaikaan ja sitten se perhekuntoutuskin, siinäkin oli tavallaan, kun ne kaikki muut oli ihan niinkun silleen peruslastensuojelun asiakkaita, niinkun semmosia, et vanhemmilla on haasteita siinä koko elämänhallinnassa ja keskitytään tavallaan semmoseen, mietitään mikä on terveellistä ruokaa, kun ei ne tavallaan oo semmosia, jotka täs kohtaa, ei se oo se ongelma et ei osais tehdä terveellistä ruokaa, et kyl mun mielest pitäis olla... (H7)

Kaikilla vanhemmilla ei ollut kokemusta muista lastensuojelun avohuollon tukitoimista kuin sijoituksesta, koska lastensuojelun asiakkuus oli alkanut ja edennyt hyvin nopeasti. Ne vanhemmat, joiden lasten asiakkuus oli ehtinyt olemaan kauemmin lastensuojelun avohuollossa, olivat saaneet lastensuojelusta tueksi sijoitusten lisäksi muutamia erilaisia palveluita, joita olivat tehostettu perhetyö, ammatillinen tukihenkilö ja laitosmuotoinen perhekuntoutus. Näiden lisäksi säännölliset lastensuojelun järjestämät huumeseuulat sekä sosiaalityöntekijän tapaamiset ja yhteydenpito kuuluivat tukeen, mutta sen määrä ja säännöllisyys vaihteli. Perheet, jotka olivat saaneet tueksi tehostettua perhetyötä tai olleet perhekuntoutuksessa, kuvailivat saatua tukea heille sopimattomaksi, koska he kokivat, että saatu tuki olisi auttanut toisenlaisiin haasteisiin. Haastateltavat kertoivat esimerkkejä muun muassa siitä, kuinka työntekijöiden kanssa oli harjoiteltu lautapeliä pelaamista yhdessä perheenä tai työntekijä kehui perheen vanhempaa siitä, että he

lukevat kirjoja. Vanhempi ihmetteli, ettei se, että he eivät pelaisi lapsen kanssa pelejä tai lukisi kirjoja ollut ongelmana perheessä, vaan he olisivat tarvinneet tuekseen jotain muuta. Vanhemmat toivoivat tukimuotoihin enemmän joustoa, kuin mitä heille oli tarjottu. Jos vanhempi kertoi, että haastavimmat tilanteet lapsen kanssa syntyivät nukkumaan mennessä, ei tehostettua perhetyötä ollut mahdollista tarjota ilta-aikaan. Perhe oli ollut myös laitosmuotoisessa perhekuntoutuksessa, mutta ilta-aikaan paikalla oli vain yövalvoja, jonka tehtäviin ei kuulunut varsinainen lastensuojelullinen asiakastyö.

Vanhemmat pohtivat, ettei lastensuojelusta ehkä tiedetty, mikä tuki olisi toiminut parhaiten ja sen takia he olivat kokeilleet erilaisia tukitoimia toistensa jälkeen, mutta aina tukimuoto lopetettiin lyhyen ajan jälkeen, koska se ei tuonut toivottua tulosta. Vanhemmat olivat hyvin yksimielisiä siitä, että he olisivat tarvinneet tueksi terapeuttisempaa työtä. Lastensuojelun avohuollossa tarjottavat tukitoimet eivät näyttäneet terapeuttisina, eikä terapeuttisen avun saaminen muutakaan kautta näyttänyt helposti saavutettavalta. Lähes jokaisessa haastattelussa nousi esiin toive terapiasta, jos lapsella ei ollut terapiaa. Osa vanhemmista toivoi myös terapiaa itselleen, jossa olisi ollut mahdollisuus käsitellä lapsen haasteita, jotka vaikuttivat koko perheen arkeen.

Ajattelen, että lastensuojelun tukitoimia tulisi tarkastella ja muokata niitä sopivammaksi laajemmalle joukolle. Monella on käsitys tietynlaisesta lastensuojelun asiakastyypistä ja se nousi myös esiin vanhempien haastatteluissa, vaikka olisi tärkeä muistaa, ettei lastensuojelun asiakkuuteen päädytä vain tiettyntyyppisten haasteiden vuoksi, vaan taustalla voivat olla hyvin monenlaisia syitä, niin kuin tämä tutkielmakin osoittaa. Lastensuojelun toimintaa on pyritty uudistamaan vuodesta 2017 ensimmäisillä käynnistyneillä systeemisen toimintamallin tiimeillä. Lastensuojelun systeeminen malli perustuu brittiläiseen Hackney-malliin, mutta oma suomalainen versio on tehty THL:n organisoimassa työryhmätyöskentelyssä. Mallin keskeiset periaatteet ovat *kaiken toiminnan läpäisevä systeeminen ajattelu, perheterapeuttinen ymmärrys ja ihmissuhdeperusteisuus, lapsilähtöisyys, asiakkaiden osallisuus ja kohtaaminen, mallin toteuttamista tukevat rakenteet ja yhdessä jaetut arvot sekä yhteen sovittava johtaminen.* (Aaltio & Isokuorti 2019, 24–25.) Lastensuojelun systeemiseen tiimiin kuuluu

perheterapeutti, joka tuo työskentelyyn perheterapeutista osaamista. Systeemisen mallin pilotointia on arvioitu Suomessa THL:n tutkimushankkeessa 2017–2018 ja sen perusteella sosiaalityöntekijät ovat olleet tyytyväisiä perheterapeutin osallistumisesta systeemisen tiimiin. Suurin osa sosiaalityöntekijöistä arvioi, että perheterapeutti on auttanut sosiaalityöntekijöitä ymmärtämään perheen tilannetta eri tavalla ja auttanut suunnittelemaan perheen kanssa työskentelyä uudella tavalla. (Aaltio & Isokuortti 2019, 96.) Systeeminen lastensuojelunmalli on vielä melko uusi asia suomalaisessa lastensuojelussa ja hakee varmasti vielä paikkaansa, joten voisiko systeeminen toimintamalli tuoda sitä toivottua terapeuttisempaa otetta lastensuojelun työskentelyyn, mitä vanhemmat selkeästi kaipasivat.

Yksi lapsista, jolla ei lastensuojelun asiakkuuden aikana ollut sijoituksia, ei varsinaisesti saanut lastensuojelun avohuollosta muitakaan tukitoimia. Lapsen vanhempi kuvasi, että vaikka lapsella oli asiakkuus avohuollossa, astui lastensuojelu aina vain hetkellisesti mukaan tilanteissa, joissa lapsesta tehtiin lastensuojeluilmoitus tai sosiaalipäivystykseen oltiin suoraan yhteydessä akuutissa tilanteessa. Akuutit tilanteetkaan ei muuttaneet asiakkuudet sisältöä, vaan niissä tilanteissa lapsi ja perhe vain tapasivat sosiaalityöntekijöitä, jonka jälkeen asiakkuus jatkui samanlaisena.

Jos mä ajattelen kokonaisuutena, sitä esikoisen lastensuojelu asiakkuutta, et mitä me sieltä saatiin. Vähän pään silittelyä ja muutama ehdotus, että tehäänkö huostaanotto, mut se et, ei semmosta minkäänlaista näkemystä siitä, mikä tän kaiken oireilun taustalla on, niin sitä ei ollu, ei yhtään. (H6)

Ei, mun mielestä, eikä siellä tavallaan, se oli semmonen, tietyltä tavalla se tarjos semmosen turvallisen, niinkun säilytyspaikan. Mä en sano huonolla sitä säilytyspaikkaa. Et siellä se tilanne tavallaan rauhattu ja siellä se oli sellasta normaali arkee, et hän asuu siellä, mut ei siellä mitään sellasta, niinkun terapeuttista, tai mitä ehkä ois voinut olla enemmän, tavallaan just vaikka sitä, et miten sitä oman käytöksen hallintaa tai et, miten se liittyy siihen kaikkeen niinkun, eihän niitä silleen. Ei se mikään silleen varsinaisesti edistynyt, mutta tota, mut ei sit mennyt huonommaksikaan. Mut ei se oikeestaan sielt noussu mitenkään, enkä mä sieltä osannut sitä ehkä, ei siel mun mielestä sellasta osaamista ollut, et siitä arjesta selviydettiin ihan suht jees, mutta.. (H7)

Haastatteluissa myös nostettiin esiin pohdintaa siitä, että adoptiolasten palvelut tulisi järjestää tulevaisuudessa kohdennetusti. Adoptiovanhemmat toivat esiin ajatusta, että se, että adoptiolasten palvelut tulevat sieltä mistä kaikkien muidenkin lasten ei ole toimiva ratkaisu, erityisesti kun kansainvälisten adoption määrä koko ajan pienenee ja sitä myötä ehkä tietämys adoptiosta vähenee, koska työntekijät kohtaavat adoptoituja työssään yhä vähemmän.

Vaikka lastensuojelun tukimuodot saivatkin vanhemmilta paljon kritiikkiä, toisaalta aineistosta nousi vahvasti esiin vanhempien ajatus siitä, että lastensuojelun työntekijät olivat rinnalla kulkijoita vanhemmille. Vanhemmat arvostivat sitä, että lastensuojelun sosiaalityöntekijä tai perheohjaajat olivat olleet mukana esimerkiksi lapsen koulupalaverissa. Vanhemmille oli tärkeää, että esimerkiksi tällaisessa tilanteessa oli joku heidän puolellaan tuomassa samaa näkökulmaa yhdessä esiin. Lisäksi lastensuojelulaitoksen henkilökunta oli joillekin vanhemmista erityisen merkittävässä roolissa tukemassa myös vanhempaa lapsen sijoituksen aikana, koska lapsen huostaanotto on myös vanhemmalle aina vaikea tilanne, silloinkin kun vanhempi itse on sitä toivonut.

Sen lisäksi, että osa vanhemmista koki, että lastensuojelun asiakkuutta oli joutunut vaatimaan esimerkiksi, kun asiakkuus oli alkanut kiireellisellä sijoituksella, myös lastensuojelun asiakkuuden aikana vanhemmat kokivat, että tukea ei ollut aina helppo saada vaan sitä joutui itse aktiivisesti pyytämään. Vanhemmat kokivat usein, etteivät he tulleet kuulluksi asiakkuuden aikana.

No siis, sehän (avohuollon sijoitus) tuli koska minä en jaksanut. Eihän ne varmaa ois niinkun siinä vaiheessakaan, niinkun lähtenyt sitä vetämään, siinähan piti olla ite aika silleen, et tästä ei nyt tuu, että nyt niinkun. Ja sain onneks sen, koska avohuollon sijoitukseen pitää myös nuoren ite suostua. Niin tota, sitähan täytyy silleen vaatia sitä tilannetta. Se, että olisiks mä ollu ite aikasemmin valmis vaatimaan, niin en tiedä olisinko. Se oli niin iso ja raskas päätös kuitenkin, et sit siinä piti olla omat voimat jo käytetty, että pysty ees aatteleen, et se on mahdollista. (H2)

Ja ottakaa vanhemmat tosissaan. Siis mä tiedän, et osa, monet adoptiovanhemmat paneutuu hirveesti asiaan, ne tutki asiaa, ne tietää kyllä asioista, mut ne voi olla loppu. Sittenhän tulee vielä se onnistumisen paine, et kun mä oon lähtenyt tähän, niin mun pitää onnistua. Et kyl ne vanhemmat, jos ne hakee apua, niin ne on ihan tosissaan, ei oo adoptiovanhempia, jotka nipottaa joka asiasta, vaan niillä on ihan hätä. (H9)

Vanhemmat toivoivat myös jonkinlaista tukea lapsen sisaruksille erityisesti siinä vaiheessa, kun sisarus huostaanotettiin. Vanhemmat toivat usein esiin, että lapsen oireilu vaikutti paljon myös lapsen sisaruksiin ja vanhempien piti pystyä suojelemaan myös sisaruksia perheen vaikeassa tilanteessa ja pitkälle edetessä sisarukset saattoivat alkaa myös oireilemaan. Lapsen sijoitusta toivoessa yksi merkittävä syy oli se, että vanhemmat halusivat pystyä suojelemaan lapsen sisaruksia kotona, sekä omaa jaksamistaan huolehtia muista lapsista. Aineistossa yhden lapsen sisarukselle oli aukaistu lastensuojelun asiakkuus ja lapsi oli saanut oman tukihenkilön siinä vaiheessa, kun lapsen sisarus huostaanotettiin. Vanhemmat kertoivat, että sisaruksen huostaanotto oli ainut syy lapsen asiakkuuden aukaisemiselle, eikä asiakkuus hänen kohdallaan kestänyt pitkään. Vanhemmat toivoivat siis lastensuojelun tarjoavan kokonaisvaltaisempaa tukea koko perheelle, eikä keskittymistä pelkästään lapseen yksilönä, joka virallisesti on lastensuojelun asiakkaana.

7.4 YHTEISTYÖ

Yhteistyö vanhempien, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikan kanssa oli vaihtelevaa. Vanhemmilla oli kokemuksia sekä huonosta että toimivasta yhteistyöstä. Tavallisesti yhteistyö oli ollut huonoa ensimmäisen sijaishuoltopaikan kanssa, niissä tapauksissa, joissa lapsen sijaishuoltopaikka oli vaihtunut. Näissä tapauksissa vanhemmat eivät olleet tyytyväisiä sijaishuoltopaikan toimintaan, eikä vanhempien näkemyksiä tai mielipiteitä kysytty tai kuunneltu. Vanhemmat kertoivat lapsen tilanteen huonontuneen ensimmäisessä sijaishuoltopaikassa, jolloin sosiaalityöntekijä ymmärsi vaihtaa lapsen sijaishuoltopaikkaa. Lapsen vaihdettua uuteen lastensuojelulaitokseen vanhemmat olivat

huomattavasti tyytyväisempiä uuden sijaishuoltopaikan kanssa tehtävään yhteistyöhön. Kaikilla sijaishuoltopaikka ei kuitenkaan vaihtunut, vaikka vanhemmat näkivät muun muassa yhteistyössä ongelmia, esimerkiksi yksi vanhempi kertoi, ettei heille aina ilmoitettu, kun lapsi oli karannut sijaishuoltopaikasta.

Useimmiten vanhemmat kuvailivat yhteydenpitoa sijaishuoltopaikan kanssa tiiviiksi, kun taas lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa yhteydenpitoa oli huomattavasti vähemmän. Lastensuojelun avohuollossa yhteydenpito sosiaalityöntekijän kanssa kulki usein perhetyön välityksellä. Silloin kuin lapsi oli huostaanotettuna, yhteydenpitoa lapsen sosiaalityöntekijän kanssa oli oikeastaan vain asiakassuunnitelmapalavereissa. Vanhemmat kuvasivat, että sosiaalityöntekijä kyllä vastasi, jos häneen otti itse yhteyttä, mutta vanhemmat olisivat toivoneet, että sosiaalityöntekijä olisi ollut joskus myös itse yhteydessä sekä vanhempiin ja lapseen ilman sen erityisempää syytä.

Vanhemmat olisivat toivoneet sosiaalityöntekijöiltä enemmän rohkeutta sanoa asioita niin kuin ne ovat. Aineistossa vanhemmat kuvasivat palavereita mukaviksi palaveriksi, silloin kun niiden ei tarvitsisi sellaisia olla. Sillä tarkoitettiin sitä, että sosiaalityöntekijä ei uskaltanut ottaa todellisia, vakavampia asioita puheeksi, vaan vanhempien mukaan sosiaalityöntekijät ikään kuin kaunistelivat totuutta ja kehuivat lapsella menevän hyvin, kun vanhempien mielestä se ei ollut totuus. Joissakin tapauksissa vanhemmat myös kokivat, että kun sosiaalityöntekijät eivät uskaltaneet sanoa asioita suoraan itse, vierittivät he vastuun asioiden esiin nostamisesta vanhemmalle.

Mä sanoin, että mä en suostu tulemaan enää semmoseen palaveriin, jossa multa kysytään, että otanko mä lapsen kotiin, kun kaikki ties mikä se tilanne oli, ja ties, jos sijaishuoltopaikka ei pärjää sen kanssa, niin miks oletetaan, että minä yksin. Mulla on toinen laps kotona, pärjään sen kanssa. Mutta silti ne halus, tai teki tilanteita, jossa me ollaan palaverissa ja mun täytyy sanoo ääneen mun lapsen kuulleen, et mä en ota sua kotiin. Niin sit mä sanoin, et mä en tuu semmoseen palaveriin enää, et jos te ette niinkun pysty ottamaan sitä ristiä pois multa ja sanomaan, et me ollaan nyt päätetty, että sä et voi mennä nyt kotiin. (H2)

Lapsen eri viranomais- ja hoitotahojen tekemä yhteistyö ja sen puuttuminen näkyivät myös aineistossa. Viranomaisten tehdessä yhteistyötä, jokaisella toimijalla on oma rooli. Viranomaisten välinen yhteistyö ei ensisijaisesti tarkoita työn jakamista, vaan sitä että jokaisella yksittäisellä taholla on mahdollisuudet toimia eri tavoin ja yhteisen päämäärän saavuttamiseksi jokainen taho tekee oman osuutensa yhteistyössä. Onnistuneessa yhteistyössä kyse on myös jokaisen toimijan hallussa olevan tiedon ja asiantuntemuksen yhdistämisestä. Jotta yhteistyö olisi tehokasta eri tahojen välillä, tulee jokaisen toimijan olla tietoinen yhteistyökumppaneiden toiminnasta. Parhaimmassa tapauksessa viranomaisyhteistyö mahdollistaa lapsen elämän riskitekijöiden varhaisen tunnistamisen, jolloin sopivanlainen eri tahojen yhteensovittamat tuki ja palvelut ovat mahdollista tarjota lapselle ja perheelle riittävän ajoissa. (Saastamoinen 2018, 60–61.) Viranomaisyhteistyön toimivuus ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys, mikä näkyy myös aineistossani. Lastensuojelun tekemä yhteistyö lapsen muiden tahojen kuten koulun sekä lasten- ja nuorisopsykiatrian kanssa oli vaihtelevaa. Niissä tapauksissa, kun yhteistyötä näennäisesti oli, se tarkoitti yhteisiä verkostopalavereita, mutta vanhempien mukaan yhteistyötä ei juuri ollut niiden ulkopuolella. Aineistossa näkyi pettymys lasten- ja nuorisopsykiatrian toimintaa kohtaan. Monella lapsista oli erilaisia haasteita koulussa, jotka vaikuttivat perheen arkeen myös kotona, sekä joidenkin kohdalla koulunkäynti loppui käytännössä kokonaan jatkuvien poissaolojen vuoksi, mutta siitä huolimatta aineistossa yhteistyö lastensuojelun ja koulun välillä näyttäytyi vain satunnaisina yhteisinä palavereina. Vanhemmat olisivat toivoneet enemmän yhteistyötä ja lastensuojelun näkemystä vietäväksi myös kouluun ja lastenpsykiatria.

8 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkielmassa tarkastelin adoptioiperheiden tuen tarpeita ja lasten lastensuojelun asiakkuuksia, jotka ovat alkanet adoption vahvistamisen jälkeen. Tutkielman tarkoitus oli selvittää, mitä palveluita perheet ovat saaneet ennen lastensuojelun asiakkuutta, miten lasten lastensuojelun asiakkuudet ovat alkanet ja millaisia kokemuksia lasten adoptiovanhemmilla on lastensuojelun asiakkuuksista. Ennen lastensuojelun asiakkuutta perheet olivat hakeneet itse aktiivisesti apua koulusta, kouluterveydenhuollosta, lastenpsykiatrialta ja kunnan järjestämistä palveluista kuten kasvatus- ja perheneuvolasta. Lastensuojelun asiakkuudet alkoivat tavallisesti vasta, kun vanhemmat olivat jo vuosia hakeneet lapselle tukea tilanteeseen, joka vanhemmissa herätti huolta. Vanhemmat olivat useimmiten huolestuneet lapsen tilanteesta jo koulun aloittamisen kynnyksellä, mutta selkeästi lapsen tilanne muuttui murrosiän lähestyessä, jolloin lastensuojelun asiakkuus alkoi. Ennen asiakkuuden alkamista yleistä oli lapsen muuttunut käytös, johon liittyi kaveripiirin vaihtuminen, lisääntyneet poissaolot koulusta, kotoa karkailu, varastelu, väkivaltaisuus ja päihteiden käyttö. Monen lapsen kohdalla lastensuojelun asiakkuus alkoi kiireellisellä sijoituksella tai lapsi sijoitettiin kiireellisesti pian asiakkuuden alkamisen jälkeen. Vanhemmat toivoivat yleensä itse kiireellistä sijoitusta, koska olivat tilanteessa uupuneita, mahdollisesti useita vuosia jatkuneen vaikean lapsen oireilun ja siihen oikeanlaisen avun saamattomuuden johdosta. Lähes jokaisen lapsen kohdalla kiireellisen sijoituksen aikana aloitettiin lapsen huostaanoton valmistelu.

Mielestäni yksi merkittävistä tuloksia oli se, että adoptiolasten ja -perheiden on vaikea saada sopivaa tukea ja apua varhaisessa vaiheessa lapsen haasteisiin. Lisäksi näen merkittävänä tutkimustuloksena sen, että adoptiovanhemmat eivät kokeneet lastensuojelun tukitoimia sopivina lapsilleen. Tämä kertoo siitä, että nykyiset lastensuojelun tukitoimet eivät pysty vastaamaan kaikkien lasten tarpeisiin. Tutkielmani tulokset viittaavat samoihin ilmiöihin, mitä Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana -oppaan (2018) kokemusaineiston perusteella oli noussut esiin; *apua tulisi saada varhain ja matalalla kynnyksellä, tukimuotojen pitäisi olla juuri kyseiselle perheelle muokattuja ja tukea tulisi olla saatavilla koko perheelle*

(Adoptioperheet ry 2018, 59). Tämä havainto tosin ei kosketa ainoastaan adoptioperheitä, vaan kaikkia lapsia ja perheitä, jotta he saavuttaisivat heitä hyödyttävän tuen yksilöllisiin haasteisiin ja ongelmiin riittävän varhaisessa vaiheessa. Tutkielman tulokset kuitenkin osoittavat, että adoptiolasten ja heidän perheidensä kohdalla nämä harvoin toteutuvat.

Adoptiovanhemmat olivat itse tehneet paljon sen eteen, että olisivat saaneet lapselle apua varhaisessa vaiheessa, mutta jostain syystä oikeanlaisen tuen ja avun saaminen osoittautui hyvin vaikeaksi. Vanhemmat toivat esiin, että adoptiovanhempien ajatellaan usein vaativan lapsilleen liian herkästi apua, vaikka todellista tarvetta sille ei olisi, mikä voi vaikuttaa siihen, ettei heidän huoltaan lapsesta oteta aina vakavasti. Tutkielmassa tuli myös esiin, että ammattilaiset eivät tunnistanee lapsesta samoja huolenaiheita, mitä vanhemmat, koska lapset osasivat toimia työntekijöiden kanssa hienosti yhteistyössä. Ammattilaiset myös tietävät, että adoptioperhe on todettu adoptioeuvonnan aikana ”hyväksi perheeksi” lapselle ja adoptiovanhemmilla on usein korkea sosioekonominen asema, mikä voisi vaikuttaa siihen, etteivät ammattilaiset näe ja tunnista perheen haasteita. Olisi kuitenkin tärkeää muistaa, että jokaisen perheen ja yksilön tilanne voi muuttua, eikä korkea sosioekonominen asema tarkoita sitä, ettei perheellä olisi tuen tarpeita.

Minusta tutkielman tuloksissa erityisen yllättävää oli, että lastensuojelun asiakkuus alkoi usein lapsen kiireellisellä sijoituksella, joka johti suoraan huostaanottoon. Jos kiireellinen sijoitus on lastensuojelun avohuollon ensimmäinen ja ainoa tukitoimi, kertoo se minusta siitä, että apua ei ole saatu riittävän ajoissa, minkä vuoksi tilanne on johtanut akuuttiin tilanteeseen, jossa ei ole muuta vaihtoehtoa kuin turvata lapsen tilanne kiireellisellä sijoituksella. Ensimmäisen kiireellisen sijoituksen johtaessa huostaanottoon tilanne on ajan kuluessa kehittynyt siihen pisteeseen, ettei lapsen edun mukaiseksi katsota kotiin palaamista, edes avohuollon kotiin vietävien palveluiden tuella.

Uskon, että lapsen ja perheen tilanteeseen puuttumiseen löytyisi keinoja, jos oikeanlainen tuki ja palvelut kohdennettaisiin aikaisessa vaiheessa. Tutkielma kuitenkin todistaa, että oikeanlaisen tuen ja palveluiden saaminen ei ollut

onnistunut. Vanhemmat eivät olleet tyytyväisiä lastensuojelun avohuollon tukitoimiin, sillä he eivät kokeneet niiden vastaavan oikealla tavalla heidän tilanteisiinsa. Vanhemmat toivat esiin käsitystään siitä, että heidän mielestään lastensuojelun avohuollossa tarjotut tukitoimet sopivat paremmin perheisiin, joissa vanhemmilla on selkeitä haasteita elämänhallinnassa tai mielenterveys- ja päihdeongelmia. Vanhempien yksimielinen näkemys oli, että lapset olisivat tarvinneet terapeuttisempia tukitoimia. Vanhemmat toivoivat terapeuttisempaa työskentelyä myös lastensuojelulaitoksiin. Lastensuojelun tukitoimia olisi hyvä tarkastella ja muokata, sillä näyttää siltä, että tällä hetkellä ne vastaavat vain tietynlaisen joukon tarpeisiin. Lastensuojelua ei ole suunnattu vain tietynlaiselle asiakasryhmälle, joita haastatteluissa vanhemmat usein kuvasivat *peruslastensuojeluperheiksi*, joten lastensuojelun tukitoimia ja toimintaa tulisi uudistaa vastaamaan laajemman asiakasryhmän tarpeisiin.

Tutkielman perusteella voidaan sanoa, että vanhemmat tekivät todella isoja uhrauksia lapsiensa eteen, eivätkä he luovuttaneet helpolla, vaikka perheiden tilanteet olivat toisinaan hyvin kaottisia. Tällainen uhraus oli esimerkiksi päätös siitä, että lapsen toinen vanhempi muutti lapsen kanssa toiselle paikkakunnalle, jotta lapsi saatiin irrotettua hänelle haitallisesta ympäristöstä. Se, että puolet perheenjäsenistä muuttaa kauaksi kotipaikkakunnasta vaatii paljon koko perheeltä, eikä ole itsestään selvää odottaa, että jokainen vanhempi olisi valmis samanlaiseen. Lisäksi kerroin esimerkistä, jossa vanhempi oli ostanut lapselle kotiin tukiopetusta, kun koulunkäynti oli lapselle oppimisvaikeuksien vuoksi haastavaa, eikä koululla ollut tarjota riittävää tukea tilanteeseen. Vanhemmat joutuivat tekemään tämänlaisia ratkaisuja pakon edessä, koska tilanteessa ei ollut näkyvissä helpotusta muulla tavalla. Lopulta vanhemmat olivat huostaanoton kannalla, koska he olivat jo niin pitkään itse yrittäneet pärjätä ja venyä, jotta lapsi olisi saanut riittävän tuen kotona asuessaan. Lapsen vaikea tilanne oli vuosien jälkeen uuvuttanut koko perheen, jolloin ymmärrettävästi vanhemmat näkivät huostaanoton ainoana, viimesijaisena ratkaisuna tilanteeseen.

Koska tutkimusta aiheesta löytyy hyvin vähän, vertailen joitakin saamiani tuloksia Meri Lehtovaaran (2014) pro gradu -tutkielmaan, jossa aineistona oli Pelastakaa

lasten adoptioneuvonnassa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden haastattelut. Minun tutkielmassani lapset olivat alakoulun viimeisillä luokilla tai yläkoulussa lastensuojelun asiakkuuden alkaessa, jolloin he olivat olleet jo pitkään adoptioperheissä. Lehtovaaran tutkielmassa lasten iässä oli enemmän hajontaa, sillä lapsista oli tehty lastensuojeluilmoituksia jo alle vuoden perheessä olon jälkeen tai lastensuojelun asiakkuus oli voitu suunnitella alkavaksi jo ennen lasten Suomeen tuloa, koska heidän taustatietojen perusteella se katsottiin tarpeelliseksi. Nuorin huostaanotettu lapsi oli 4-vuotias. (Lehtovaara 2014, 48–51, 71.)

Tässä tutkielmassa syyt lastensuojelun asiakkuudelle liittyivät lähinnä lapsen haastavaan käytökseen ja oireiluun, johon liittyi koulunkäynnin vaikeuksia, väkivaltaista käytöstä, kotoa karkailua, varastelua, alkoholin ja huumausaineiden käyttöä. Lehtovaaran tutkielmassa syyt olivat moninaisempia. Sen lisäksi, että hänen tutkimustuloksissaan esiintyi myös edellä mainittuja syitä, oli lasten lastensuojelun asiakkuuksien syntymiseen johtaneita tekijöitä myös erilaiset perheen vuorovaikutukseen liittyvät ongelmat sekä adoptiovanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat. (Lehtovaara 2014, 56.) Minusta ei ole yllättävää, että tutkielmassani syyt lastensuojelun asiakkuuteen johtamiseen olivat hyvin samankaltaisia keskenään ja syyt eivät liittyneet perheen sisäiseen dynamiikkaan tai vanhempien haasteisiin, koska haastattelin vanhempia, jotka omasta tahdostaan osallistuivat haastatteluun. Luulen, että vanhemmat, joilla olisi ollut esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmia, eivät olisi todennäköisemmin halunneet tuoda niitä esiin haastattelussa. Toisaalta ammattilaisen näkemys perheen tilanteesta voi olla hyvin erilainen kuin perheessä vanhemmilla itsellään on. Ammattilainen saattaa nähdä vanhemman toiminnassa esimerkiksi vuorovaikutuksen luomisessa puutteita, joita vanhempi ei itse tunnista.

Lehtovaaran (2014) tutkielmassa Pelastakaa lasten adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijät tekivät yhteistyötä lapsen asioissa perheneuvolan ja lastensuojelun kanssa. Joissakin tapauksissa myös perheen naapurit ja koulu olivat olleet lapseen liittyvästä huolesta yhteydessä ensin Pelastakaa lapsiin, josta heidät oli ohjattu tekemään lastensuojeluilmoitus kuntaan. Vanhemmat olivat myös toisinaan itse ensimmäisenä yhteydessä Pelastakaa lasten sosiaalityöntekijöihin

pyytääkseen apua itselleen ja perheelleen. (Lehtovaara 2014, 48–49.) Tutkielmassani adoptioeuvonnan antajan rooli ei näkynyt merkittävänä perheiden elämässä, eikä yhteistyötä adoptioeuvonnan antajan kanssa ollut. Vanhemmat kertoivat, että eivät tieneet, että adoptioeuvonnan antajaan voisi ottaa tällaisessa asiassa yhteyttä ja he pohtivat, mitä heille olisi voitu tarjota sitä kautta. Näkisin yhteistyön adoptioeuvonnan antajan ja lastensuojelun välillä merkittävänä, sillä adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijöillä on ymmärrystä adoptiosta, lasten taustoihin liittyvistä traumaista ja kiintymyssuhteista. Yhteistyössä lastensuojelun kanssa, heillä olisi mahdollisuus jakaa adoptioymmärrystä myös lastensuojelun työntekijöille, joka aineistossa nousi yhdeksi selkeäksi ominaisuudeksi, mitä vanhemmat olisivat lastensuojelun työntekijöiltä toivoneet. Näkisin sen yhtenä mahdollisena ratkaisuna tilanteeseen, jossa adoptiolasten määrä lastensuojelun asiakkuudessa on pieni ja jatkossa todennäköisesti yhä pienempi kansainvälisten adoptioiden määrän laskiessa.

Tutkielmassani nousi esiin adoptiovanhempien korkeat odotukset ja toiveet lasten- ja nuorisopsykiatrian tarjoamaa tukea kohtaan, sillä vanhemmat kuvailivat usein psykiatria tahoksi, joka olisi voinut heitä auttaa. Psykiatrisen tuen saaminen ja sen vastaaminen lasten tuen tarpeisiin osoittautui kuitenkin pettymykseksi lähes jokaisen kohdalla. Vanhemmat toivoivat, että psykiatrian kautta olisi saanut kattavampia palveluita. Psykiatrian resursseja olisi lisättävä, jotta se pystyisi vastamaan lasten ja nuorten tarpeisiin tehokkaammin ja nopeammin. Psykiatria on oikea taho vastaamaan lasten kiintymyssuhdehäiriöön liittyvään oireiluun ja sen hoitamiseen. Aineistossa vanhemmat tunnistivat useimmiten kiintymyssuhteeseen liittyvän oireilun, mutta ammattilaiset eivät olleet kiinnittäneet siihen huomiota. Joissakin tapauksissa lapsen lähestyessä jo täysi-ikäisyyttä lääkärit alkoivat epäilemään, että lapselle olisi diagnosoitu ADHD väärin perustein, sillä lapsen oireet viittasivat myös kiintymyssuhdehäiriöön. Psykoterapeutti Eeva-Liisa Junnola-Nyströmin kertoo myös kohdanneensa adoptoituja lapsia, joille on diagnosoitu ADHD väärin perustein, kun varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhdehäiriöt ovat jääneet huomiotta (Wikstedt 2018). Tämän vuoksi olisi erityisen tärkeää, että ammattilaiset ymmärtäisivät ja tunnistaisivat varhaisen vuorovaikutuksen puutteen

ja kiintymyssuhteiden merkityksen lapselle, jotta lapset saisivat oikein kohdennetun hoidon ja tuen.

Haluan nostaa esiin vielä pohdinnan siitä, että mikä todellisuudessa olisi lastensuojelun asiakkuuden tarve lapsille, jos lapset saisivat tarvitsemansa tuen psykiatrisesta hoidosta ja psykoterapeuttisesta tuesta varhaisessa vaiheessa. Ja, jos koulu tarjoaisi lisäksi enemmän tukea ja ymmärrystä lapsen oppimis- ja keskittymisvaikeuksiin. Mahdollisesti lastensuojelun tuen tarvetta ei esiintyisi niin monen lapsen kohdalla, jos lapsen oireiluun olisi siinä vaiheessa kiinnitetty huomiota, kun vanhemmat huolestuivat lapsesta. Lastensuojelu tarjosi tutkielmassani monen lapsen kohdalla akuutin väliintulon kiireellisellä sijoituksella ja myöhemmin pitkäaikaisen sijoituksen, kun lapsen asuminen kotona ei näyttäytynyt enää mahdollisena vaihtoehtona, mutta varsinaista hoitoa oireilun taustalla oleviin syihin lastensuojelu ei pysty tarjoamaan. Aihe on herättänyt julkista keskustelua viime aikoina (ks. Yle 2021), sillä psykiatrian resurssien ei ole katsottu pystyvän tarjoamaan riittävää tukea ja hoitoa lapsille, jotka nimenomaan tarvitsisivat tilanteeseen psykiatrista apua. Tilanteissa, joissa riittävien psykiatristen palveluiden saaminen osoittautuu vaikeaksi, tarjoaa lastensuojelu väliin tulon sijoituksella. Sijoitus ei kuitenkaan välttämättä ratkaise ongelmia oireilun taustalla, vaan hoito siihen tulisi saada terveydenhuollon puolelta.

Haluan vielä viimeiseksi muistuttaa, että vaikka tämä pro gradu -tutkielma on tuonut esiin monia haasteita, joita adoptoitujen elämässä tutkitusti näkyy, on tärkeää tiedostaa, ettei edellä käsitellyt haasteet kosketa jokaista adoptoitua lasta. Näen silti tärkeänä, että mahdollisia haasteita käsitellään huolellisesti jokaisen adoptiohakijan kanssa adoptioneuvonnassa, jotta adoptiovanhemmat osaavat valmistautua niiden käsittelemiseen sekä avun hakemiseen. Kuten tutkielma todisti, vaatii avun hakeminen adoptiovanhemmalta usein paljon kärsivällisyyttä ja voimavaroja.

LÄHTEET

Aaltio, Elina. & Isokuortti, Nanne. (2019) Systemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi: Valtakunnallinen arviointi (Julkari) Raportti 3/2019. Helsinki: THL

Adoptiolaki 22/2012.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120022#Lidp446914176> Viitattu: 6.1.2020.

Adoptioperheet ry (2004) Suomalaisen adoption historiaa. Adoptioperheet 3/2004.

https://adoptioperheet.fi/wp-content/uploads/2018/03/suomalaisen_adoption_historiaa_adoptioperheet_3_2004.pdf

Adoptioperheet ry (2010) Adoptiolapsi neuvolassa ja kouluterveydenhuollossa.

Helsinki: Adoptioperheet ry.

Adoptioperheet ry (2018) Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana. Opas adoptiovanhemmille ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille.

https://adoptioperheet.fi/wp-content/uploads/2018/05/adoptioperhe_lastensuojelun_asiakkaana_nakoispainos.pdf

Adoptioperheet ry (2018) Ennenaikainen murrosikä.

<https://adoptioperheet.fi/artikkelit/adoptoidun-murrosika/> Viitattu 23.3.2021.

Adoptioperheet ry (2020) Adoptiopolkku.

<https://adoptioperheet.fi/adoptiopolkku/#neuvonta> Viitattu 19.1.2020.

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino

Von Borczyskowski Annika, Hjern Anders, Lindblad Frank, Vinnerljung Bo. Suicidal behaviour in national and international adult adoptees: a Swedish cohort study. Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol 2006;41:95-102

Brodzinsky, David (2005) Reconceptualizing Openness in Adoption: Implications for Theory, Research and practice. Teoksessa Brodzinsky David M. & Palacios Jesús (toim.) Psychological Issues in Adoption. Research and Practice. Westport, Connecticut: Praeger Publishers, 145–166.

- Elmund, Anna, Lindblad Frank, Vinnerljung Bo & Hjern Anders (2006) Intercountry adoptees in out-of-home care:a national cohort study. *Acta Paediatrica* Volume 96, Issue 3. 437–442.
- Haapala, Maija (2019) Välittömässä vaarassa. Nuorten kiireellisten sijoitusten taustatekijät, tavoitteet ja vaikuttavuus lastensuojelun asiakirjoissa. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/21808/urn_nbn_fi_uef-20200028.pdf
- Hedman, Lilli ja Halme, Nina (2018) Adoptoitujen nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyssä 2017. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136453/URN_ISBN_978-952-343-132-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2020) Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hjern, Anders; Lindblad, Frank & Vinnerljung, Bo (2002) Suicide, psychiatric illness, and social maladjustment in intercountry adoptees in Sweden: A cohort study. *Lancet* 360 (9331), 443–448.
- Interpedia (2020) Adoption historiaa. <https://interpedia.fi/kansainvalinen-adoptio/adoptio/adoptio/adoptio/adoption-historiaa/> Viitattu: 2.11.2020.
- Interpedia (2021) Adoptiomaat. <https://interpedia.fi/kansainvalinen-adoptio/adoptio/adoptiomaat/kiina/> Viitattu: 25.4.2021.
- Koskinen, Maarit (2015) Kansainvälisesti adoptoitujen nuorten aikuisten kokemuksia erilaisuudesta ja arkipäivän rasismista. Teoksessa Jari Sinkkonen ja Kaisa Tervonen-Arnkil (toim.) *Lapsi uusissa oloissa*. (s.128–145.) Helsinki. Kustannus Oy Duodecim.
- Laine, Sanna; Pösö, Tarja & Ujula, Tatu (2018) Adoptio lastensuojelussa – lukumääristä ja ominaispiirteistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (2), 199–207. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136280/YP1802_Laineym.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Laine, Timo (2010) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. 28–45. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L9P40> Viitattu 28.11.2020.

Lapinleimu, Helena & Peltola, Ville & Raaska, Hanna & Lapinleimu, Jouni & Sinkkonen, Jari & Mäkipää, Sanna & Elovainio, Marko (2012) Ulkomailta adoptoidun lapsen maahantulotarkastus. Suomen lääkärilehti 10 (67), 775–781.

Lehtovaara, Meri (2014) Adoptoidut lapset lastensuojelun asiakkaina. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/135629/Adoptoidut%20lapset%20lastensuojelun%20asiakkaina%20PDF.pdf?sequence=2>

Lindén, Mika (2017) ” Joskus on tuntunut, että olen liian kovakourainen lasta kohtaan” Adoptioperheiden arki ja haasteet. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.

https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/144420/Sosiaalityo_Gradu_Linden.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Luomanen, Jari & Nikander, Pirjo (2017) Haavoittuvat haastateltavat? Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvaara (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino. 287-297.

Lähdesmäki, Tuuli, Hurme, Pertti, Koskimaa, Raine, Mikkola, Leena & Himberg, Tommi (2015) Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tieteenfilosofiset-suuntaukset/fenomenologia> Viitattu: 8.5.2021.

Mäkipää, Sanna (2018) Adoptioperheen asiakkuus lastensuojelussa: joitain näkökulmia erityispiirteistä ja yhteistyöstä. Teoksessa Adoptioperheet ry (toim.) Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana. Opas adoptiovanhemmille ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille (s.9–13). https://adoptioperheet.fi/wp-content/uploads/2018/05/adoptioperhe_lastensuojelun_asiakkaana_nakoispainos.pdf

Partanen, Päivi (2014) Avoimuus ja perhesiteet adoptoitujen elämässä. Pelastakaa Lapset ry. Helsinki.

Pasanen, Kaarina & Tervonen-Arnkil, Kaisa (2013) Avoimuutta adoptioon – yhteys voi säilyä. Teoksessa: Timonen, Piritta (2013) (toim.) Adoptio – lapsen etu? Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 51 - 87.

- Pelastakaa lapset ry (2015) Pelastakaa Lapset on lopettamassa adoptioyhteistyön Venäjän kanssa. Viitattu: 29.10.2020.
- Pelastakaa lapset ry (2021) Kansainvälinen adoptiopalvelu, kohdemaat <https://www.pelastakaalapset.fi/tukea-lapsille-ja-perheille/adoptiot/kansainvalinen-adoptiopalvelu/kohdemaat/kiina/> Viitattu: 25.4.2021
- Peltonen, Reetta ja Timonen, Piritta (2013) Kuinka paljon lapsen etu ja oikeudet painavat uudessa adoptiolaisissa? Teoksessa Timonen Piritta (toim.) Adoptio – lapsen etu? Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 12 – 33.
- Raaska, Hanna (2015): Suomalaistutkimus reaktiivisesta kiintymyssuhdehäiriöstä (FinAdo). Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa: Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 102–127.
- Rastas, Anna (2007) Rasismi lasten ja nuorten arjessa Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Tampere: Tampere University Press.
- Ruohio, Heidi (2012) Kansainvälinen adoptio: Missä mennään? Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen Työpaperi 2012 (2) Väestöliitto. https://www.vaestoliitto.fi/@Bin/2086105/VTL+Ty%C3%B6paperi+2_Ruohio.pdf Viitattu: 27.10.2020.
- Ruohio, Heidi (2016) Suomalaiset kansainvälisesti adoptoidut. Perheeseen ja kansaan kuuluminen. Helsinki. Nuorisotutkimusverkosto.
- Ruusuvuori, Johanna ja Tiittula, Liisa (2017) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 46 – 83.
- Saastamoinen, Kati (2018) Lapsen suojele viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Sinkkonen, Jari ja Tervonen-Arnkil, Kaisa (2015) Lapsi uusissa oloissa. Helsinki. Kustannus Oy Duodecim.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2013) Adoptioneuvonta. Opas adoptioneuvonnan antajille. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriö.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74693/STMjulk_2013_21_Adoptioneuvonta_v2.pdf

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301> Viitattu: 20.11.2020.

Suomen virallinen tilasto (2005): Adoptiot [verkkojulkaisu] 2005. Helsinki:

Tilastokeskus http://www.stat.fi/til/adopt/2005/adopt_2005_2006-06-16_tie_001.html Viitattu: 19.5.2021.

Suomen virallinen tilasto (2006): Adoptiot [verkkojulkaisu] 2006. Helsinki:

Tilastokeskus http://www.stat.fi/til/adopt/2006/adopt_2006_2007-06-08_tie_001.html Viitattu 19.5.2021.

Suomen virallinen tilasto (2019) Adoptiot [verkkojulkaisu] 2019. Helsinki:

Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/adopt/2019/adopt_2019_2020-08-20_tie_001_fi.html Viitattu: 27.10.2020.

Tervonen-Arnkil, Kaisa (2017) Avoimen adoption merkitys lastensuojelussa.

Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2017.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/avoimen-adoption-merkitys-lastensuojelussa> Viitattu: 8.12.2020.

THL (2020) Kouluterveyskysely. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely> Viitattu: 17.11.2020.

THL (2020) Lastensuojelu 2019. Tilastoraportti 28/2020 1.7.2020.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.

Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tökkäri, Virpi (2018) Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen

kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa: Jarkko Toikkanen & Ira A.

Virtanen (toim.) Kokemuksen tutkimus VI, Kokemuksen käsite ja käyttö.

Rovaniemi: Lapland University Press 64–84.

Vuori, Merja (2015) Adoptioiden asianmukaisuus varmistetaan Haagin

adoptiokonventiolla – terveiset erityiskomission istunnosta. Kirjoitus Valviran

Valvojan vinkkelistä blogissa 14.10.2015. <https://www.valvira.fi/-/adoptioiden-asiainmukaisuus-varmistetaan-haagin-adoptiokonventiolla-terveiset-erityiskomission-istunnosta>

Vuori, Merja (2017) Adoptiojärjestelmä murroksessa? Kirjoitus Valviran Valvojan vinkkelistä blogissa 1.3.2017. <https://www.valvira.fi/-/adoptiojarjestelma-murroksessa->

Wikstedt, Anja (2018) Laitossijoitus vanhemmuutta tukemassa – kokemuksia adoptiokuraattoritoiminnasta. Teoksessa Adoptioperheet ry (toim.) Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana. Opas adoptiovanhemmille ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille (s.24–27). https://adoptioperheet.fi/wp-content/uploads/2018/05/adoptioperhe_lastensuojelun_asiakkaana_nakoispainos.pdf

Wikstedt, Anja (2018) Tärkeät vuodet – Murrosikä adoptioperheissä. Adoptioverkkolehti 28.3.2018. <https://www.yhteisetlapsemme.fi/blog/tarkeat-vuodet-murrosika-adoptioperheissa/> Viitattu: 20.5.2021.

Yle Uutiset (2021) Kolme äitiä kertoo ahdingostaan – huostaanottoa joutuu jopa pyytämään itse, jotta lapsi saa apua 15.3.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-11830524> Viitattu: 15.5.2021.

LIITTEET

LIITE 1 HAASTATTELUPYYNTÖ

Hei,

Olen sosiaalityön opiskelija Turun yliopistosta ja teen pro gradu -tutkielmaa adoptoitujen lasten lastensuojelun asiakkuuksista. Tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisia tuen tarpeita adoptiolapsilla on ja miten niihin vastataan tällä hetkellä lastensuojelussa. Etsin tutkielmaa varten haastateltaviksi adoptiovanhempia, joiden adoptoitu lapsi on ollut lastensuojelun avohuollon tai sijaishuollon asiakkuudessa adoption vahvistamisen jälkeen. Lapsi voi olla joko kotimaasta tai kansainvälisesti adoptoitu, kunhan kyseessä on ollut vierasadoptio.

Haastattelu nauhoitetaan ja nauhoittamisen jälkeen haastattelu kirjoitetaan tekstitiedostoksi. Haastateltavat pysyvät anonyymeina ja tietoja käsitellään luottamuksellisesti. Tutkimukseen osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Haastattelun ajankohta sovitaan haastateltavan kanssa, mutta toivon voivani aloittaa haastattelut mahdollisimman pian. Haastattelu on mahdollista toteuttaa etäyhteydellä. Mikäli kuulut tutkimuksen kohderyhmään ja olet innokas osallistumaan haastatteluun, otathan yhteyttä mahdollisimman pian. Vastaan myös aiheeseen liittyviin kysymyksiin mielelläni.

Voit ottaa minuun yhteyttä myös, jos lapsesi on ollut sosiaalihuoltolain mukaisessa asiakkuudessa, sillä mikäli lastensuojelun asiakkuudessa olleiden adoptiolasten vanhempia ei löydy riittävästi, otan tutkielmaan mukaan myös SHL-asiakkuudet.

Ystävällisin

terveisin

Inka

Tuominen

inka.s.tuominen@utu.fi

LIITE 2 SUOSTUMUSLOMAKE

Suostumuslomake haastatteluun

Osallistun vapaaehtoisesti haastateltavaksi Inka Tuomisen pro gradu -tutkielmaan. Olen ymmärtänyt tutkielman tarkoituksen ja toteutustavan. Pro gradu -tutkielman sisältö on selitetty minulle myös suullisesti ja minulla on ollut mahdollisuus vapaasti esittää kysymyksiä tutkielmasta. Tiedän, että voin halutessani milloin tahansa keskeyttää osallistumiseni ja peruuttaa suostumukseni syytä ilmoittamatta. Minulle on kerrottu, että haastattelu nauhoitetaan ja sen jälkeen haastattelu kirjoitetaan tekstitiedostoksi, jonka yhteydessä haastattelussa esiin tulevat tunnistetiedot poistetaan tai muutetaan niin, että haastateltavien tunnistaminen ei ole mahdollista. Tämän jälkeen nauhoitukset tuhoetaan. Tutkielmassa voidaan käyttää suoria lainauksia haastattelusta, mutta niin, että niistä ei voi tunnistaa haastateltavaa. Tiedän, että tämä allekirjoittamani suostumus säilytetään erillään haastatteluaineistosta. Annan luvan käyttää haastatteluaineistoa tarvittaessa myös muuhun tutkimukseen. Aineisto arkistoidaan anonymisoituna yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon.

Päivämäärä _____

Allekirjoitus _____

Nimen selvennys _____

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus _____

Inka Tuominen

Sosiaalityön opiskelija

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

LIITE 3 HAASTATTELURUNKO

Adoptioneuvonta ja ennen adoptiota

- Milloin hakeuduitte adoptioneuvontaan ja mitä ajatuksia teillä oli adoptiosta ennen adoptioneuvontaa?
- Minkälainen kokemus adoptioneuvonta oli ja mitä asioita adoptioneuvonnasta on jäänyt mieleen?
- Toivotko, että adoptioneuvonnassa olisi käsitelty jotain, mitä siellä ei käsitelty?

Adoptio

- Milloin, minkä ikäisenä ja mistä lapsi on adoptoitu?
- Monesko lapsi hän on perheessä? Onko muut lapset adoptoitu?
- Miten yhteinen elämä lähti käyntiin adoption jälkeen?
- Onko joku asia adoptiovanhemmuudessa yllättänyt?

Avun hakeminen ja lastensuojelun asiakkuus

- Missä vaiheessa lapsella alkoi esiintyä haasteita, joista aloit huolestumaan?
- Haitko itse apua lapsen/perheen haasteisiin? Mistä?
- Mitä tukitoimia/hoitokontakteja lapsella oli ennen lastensuojelun asiakkuutta?
- Onko lapsella diagnooseja?
- Miten lastensuojelun asiakkuus alkoi? (Ensimmäinen ls-ilmoitus tai muu yhteydenotto)
- Millaisia ajatuksia lastensuojelun asiakkuus herätti?
- Millaisia tukitoimia lastensuojelussa tarjottiin/ on tarjottu?

- Miten lastensuojelun asiakkuus eteni? (Kesto? Mahdollinen huostaanotto?)
- Miten yhteistyö perheen ja sosiaalityöntekijän sekä muiden lastensuojelun työntekijöiden välillä toimi?
- Tekikö lastensuojelu yhteistyötä muiden tahojen kanssa?
- Huomioitiinko lastensuojelussa lapsen adoptiotausta? Keskusteltiin adoptiosta ja siihen liittyvistä asioista? Ymmärsivätkö lastensuojelun työntekijät adoptioon liittyviä haasteita? Koitko oleelliseksi adoptiotaustan käsittelemisen lastensuojelussa?
- Jos koet, että lastensuojelusta ei tarjottu oikeanlaista tukea, minkälaista tukea olisit toivonut?
- Oliko apua ja tukea on ollut helppo vai vaikea saada? Jos vaikea, miten tuen hakemisesta ja löytämisestä voisi tehdä helpompaa?
- Miten koet/koit oman jaksamisen? Mitä tukea jaksamisen tueksi tarjottiin?
- Lapsen tämänhetkinen tilanne?

Adoption käsittely/ Adoption avoimuus

- Miten adoptiota on käsitelty lapsen kanssa?
- Miten lapsi suhtautuu omaan taustaansa?
- Miten lapsi on rakentanut omaa identiteettiään?
- Onko lapsi kokenut syrjintää tai rasismia?